

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

LEARNING
INTERCULTURALITY
FROM RELIGION

Learning Interculturality From rEligion

Παιδαγωγικό Διδακτικό και Συμμετοχικό Μοντέλο

Project Number 2016-1-IT02-KA201-024660

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

LEARNING
INTERCULTURALITY
FROM RELIGION

Author

Fondazione Hallgarten-Franchetti Centro Studi Villa Montecsa, Italy

In collaboration with the LIFE Consortium

Fundación Universidad San Jorge, Spain

Centre for Educational Initiatives, Bulgaria

K.S.D.E.O. 'EDRA', Greece

EGECED, Turkey

LIFE Website: <http://www.life-erasmus.eu>

Facebook: LIFE - Learning Interculturality from religion

Πίνακας Περιεχομένων

Πίνακας Περιεχομένων.....	3
Εισαγωγή	4
Λόγοι για τη Διδασκαλία σχετικά με Θρησκείες και Πεποιθήσεις.....	8
Πολύ-πολιτισμικότητα και δια-πολιτισμικότητα: μία πολιτική και εκπαιδευτική επισκόπηση	10
Κατανοώντας την Πολυπολιτισμικότητα.....	12
Πολυπολιτισμικότητα και Κοινές αξίες	16
Το Μοντέλο: παιδαγωγικές επιπτώσεις	19
Το Παιδαγωγικό Μοντέλο της Διδασκαλίας των Θρησκευτικών	23
Το παιδαγωγικό μοντέλο στην Πράξη	25
Λίστα Ερωτημάτων προς συζήτηση (παράδειγμα):	29
Αξιοποιώντας μαζί τη μέθοδο	30
Βιβλιογραφικές Παραπομπές.....	42

Εισαγωγή

Εν γένει, όταν στη λογοτεχνία, κοινωνιολογία και πολιτική αναφερόμαστε στη θρησκεία έχουμε ως στόχο να παραπέμψουμε σε μία συλλογή πολιτισμικών διαστάσεων και οραμάτων του κόσμου που σχετίζονται με την πνευματικότητα και με ορισμένες πτυχές των ηθικών αξιών. Οι θρησκείες έχουν αφηγήσεις, σύμβολα, παραδόσεις, και ιερές ιστορίες που έχουν ως σκοπό να προσδώσουν νόημα στη ζωή ή να εξηγήσουν την προέλευση της ζωής ή του σύμπαντος.

Σχεδόν σε όλες τις γλώσσες του κόσμου μπορούν να βρεθούν λέξεις που έχουν την ίδια σημασία με την Αγγλική λέξη «religion» - «θρησκεία». Πάντως, ο τρόπος που συλλαμβάνεται η έννοια μπορεί είναι πολύ διαφορετικός και ορισμένες χώρες δεν διαθέτουν καμία λέξη για τη θρησκεία (Αγγλικά | “religion”). Για παράδειγμα, η Σανσκριτική λέξη “dharma”, που σε κάποιες περιπτώσεις μεταφράζεται ως «θρησκεία» σημαίνει επίσης και «νόμος». Στη Νότια Ασία η μελέτη του δικαίου αποτελούνταν από έννοιες όπως επανόρθωση μέσω της ευσέβειας, τελετουργικά όπως και πρακτικές παραδόσεις. Η Μεσαιωνική Ιαπωνία είχε πρωταρχικά μία παρόμοια ταύτιση μεταξύ «αυτοκρατορικού νόμου» και οικουμενικού ή “Βουδιστικού Νόμου,” αλλά αυτά τα δύο αργότερα αποτέλεσαν ανεξάρτητες πηγές εξουσίας. Το γεγονός αυτό οδήγησε τον Mircea Eliade να παρουσιάσει μία ταυτολογική εξήγηση αυτού που θεωρούμε ως **ιερό**, με τον ορισμό αυτού που δεν είναι κοσμικό – αναστοχαζόμενοι σχετικά με την χρήση του όρου «κοσμικό» από αυτόν ώστε να περικλείει ό,τι δεν είναι απολύτως μη-ιερό, θα μπορούσε να ήταν καλύτερο για αυτόν να ορίσει ως **ιερό** ό,τι δεν είναι μη-ιερό. Πάντως, προτιμά να επεκτείνει τους ορισμούς των λέξεων κατά βούληση με στόχο να καταστήσει τον εαυτό του περισσότερο έγκυρο και για να υποκρύψει την μη-ικανότητά του να ορίσει πραγματικά τι είναι **ιερό** (παρότι είναι μάλλον μονάχα ορισμο με ταυτολογικό τρόπο, ως κάτι σχετικό με το αντίθετό του).

Ο συνήθης ορισμός της θρησκείας αναφέρεται σε μία “πίστη σε και λατρεία ενός υπερανθρώπου που ελέγχει τη δύναμη, και ειδικότερα σε ένα προσωπικό Θεό ή θεούς.” (Λεξικό της Οξφόρδης). Πάντως, σημειώνεται γενικότερα πώς αυτός ο βασικός ορισμός περί «πίστης στο θεό» αποτυγχάνει να συλλάβει την ποικιλομορφία της θρησκευτικής σκέψης και

εμπειρίας. Ο Edward Burnett Taylor ορίζει τη θρησκεία σε όρους «πίστης σε πνευματικά όντα». Σε αυτόν τον ορισμό τίθεται η άποψη πώς δεν είναι κατάλληλος ο περιορισμός της έννοιας της θρησκείας στην πίστη σε μία υπέρτατη θεότητα ή σε μία αναμενόμενη κρίση μετά θάνατον. Οδηγεί στον πιθανό αποκλεισμό πολλών μορφών και εκφράσεων θρησκευτικών πολιτισμικών διαστάσεων και έτσι «έχει το ελάττωμα πώς αναγνωρίζει τη θρησκεία περισσότερο με ειδικές εξελίξεις παρά με το βαθύτερο κίνητρο που αποτελεί το υπόβαθρό τους». Ισχυρίστηκε επίσης πώς η πίστη σε πνευματικά όντα υφίσταται σε όλες τις γνωστές κοινωνίες.

Ο κοινωνιολόγος Emile Durkheim, στο βιβλίο με τίτλο *Οι Στοιχειώδεις Μορφές της Θρησκευτικής Ζωής*, όρισε τη θρησκεία ως ένα «ενοποιημένο σύστημα πεποιθήσεων και πρακτικών που σχετίζονται με ιερά πράγματα». Με τον όρο ιερά πράγματα εννοούσε τα πράγματα που «ήταν απομακρυσμένα και απαγορευμένα – πεποιθήσεις και πρακτικές που συνενώνονται σε μία και μοναδική ηθική κοινότητα που ονομάζεται Εκκλησία, όλων αυτών που τα ακολουθούν πιστά». «Τα ιερά πράγματα δεν περιορίζονται, πάντως, σε θεούς ή πνεύματα. Αντιθέτως, ένα ιερό πράγμα μπορεί να είναι "ένας βράχος, ένα δέντρο, μία πηγή, ένα βότσαλο, ένα κομμάτι ξύλου, ένα σπίτι, μία λέξη, οτιδήποτε μπορεί να είναι ιερό.". Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, μύθοι, δόγματα, και θρύλοι είναι οι αναπαραστάσεις που εκφράζουν τη φύση αυτών των ιερών πραγμάτων και των αρετών και εξουσιών που αποδίδονται σε αυτές.

Η ανάπτυξη της θρησκείας έχει λάβει διαφορετικές μορφές σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Ορισμένες θρησκείες δίδουν έμφαση στην πίστη ενώ άλλες υπερτονίζουν την πρακτική. Ορισμένες θρησκείες εστιάζουν στην υποκειμενική εμπειρία του θρησκευόμενου ατόμου ενώ άλλες θεωρούν τις δραστηριότητες της θρησκευτικής κοινότητας ως τις πιο σημαντικές. Μερικές θρησκείες ισχυρίζονται πώς είναι οικουμενικές, διατηρώντας την πεποίθηση πώς οι νόμοι και η κοσμολογία τους είναι δεσμευτικές για όλους, ενώ άλλες έχουν ως σκοπό να ασκούνται μονάχα από μία στενά καθορισμένη ή στενά τοπική ομάδα. Σε πολλά μέρη η θρησκεία έχει συσχετιστεί με δημόσιους θεσμούς όπως η εκπαίδευση, τα νοσοκομεία, η οικογένεια, η κυβέρνηση και η πολιτική ιεραρχία. Μία σύγχρονη ακαδημαϊκή θεωρία περί θρησκείας, δηλαδή ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, αναφέρει πώς η θρησκεία αποτελεί μία σύγχρονη έννοια που έχει οριστεί σε σχέση με τις Αβρααμικές θρησκείες και πώς κατ' αυτόν

τον τρόπο, η θρησκεία ως έννοια έχει εφαρμοστεί μη-κατάλληλα σε μη-Δυτικούς πολιτισμούς που δεν βασίζονται σε τέτοια συστήματα.

Έχοντας ήδη διερευνήσει την πολιτισμική και ανθρωπολογική διάσταση της θρησκείας, μπορούμε να υποθέσουμε πώς η πίστη είναι μία κατάσταση του νου. Ο καθένας / η καθεμία έχει πεποιθήσεις σχετικά με τη ζωή και τον κόσμο που βιώνει. Οι αμοιβαίως υποστηρικτικές πεποιθήσεις μπορεί να σχηματίσουν συστήματα πεποιθήσεων, τα οποία μπορεί να είναι θρησκευτικά, φιλοσοφικά ή ιδεολογικά.

Σύμφωνα με το *Εγχειρίδιο Compass των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης*: “Οι θρησκείες είναι συστήματα πεποιθήσεων. Οι θρησκείες είναι συστήματα πεποιθήσεων που συνδέουν την ανθρώπινη φύση με την πνευματικότητα.”¹. Ο ακόλουθος ορισμός παρέχει μία καλή επισκόπηση των διαφορετικών διαστάσεων της θρησκείας: είναι μια συλλογή πολιτισμικών συστημάτων, συστημάτων πεποιθήσεων, και κοσμοθεωριών που συνδέουν την ανθρώπινη φύση με την πνευματικότητα και, ορισμένες φορές, με ηθικές αξίες. Πολλές θρησκείες έχουν αφηγήσεις, σύμβολα, παραδόσεις και ιερές ιστορίες που στοχεύουν να νοηματοδοτήσουν τη ζωή ή να εξηγήσουν την προέλευση αυτής ή του σύμπαντος. Τείνουν να αντλούν την ηθική, τη δεοντολογία, τους θρησκευτικούς νόμους ή έναν προτιμώμενο τρόπο ζωής από τις ιδέες τους για τον κόσμο και την ανθρώπινη φύση. Πολλές θρησκείες έχουν οργανωμένες συμπεριφορές, ιερατείο, έναν ορισμό του τι συνιστά προσήλωση ή συμμετοχή, λαϊκές συνάξεις, τακτικές συναθροίσεις ή λειτουργίες για λατρευτικούς σκοπούς μιας θεότητας ή για προσευχή, ιερούς τόπους (είτε φυσικούς ή αρχιτεκτονικούς) ή/και ιερά κείμενα. Η πρακτική μίας θρησκείας μπορεί επίσης να περιλαμβάνει κηρύγματα, εορτασμούς μνήμης των δραστηριοτήτων ενός θεού ή θεών, θυσίες, φεστιβάλ, γιορτές, έκσταση, κατήχηση, τελετές κηδειών, τελετές γάμων, διαλογισμό, μουσική, τέχνη, χορό, δημόσιες εκδηλώσεις ή άλλες πτυχές της ανθρώπινης κουλτούρας. Ωστόσο, υπάρχουν παραδείγματα θρησκειών στις οποίες κάποιες ή πολλές από αυτές τις πτυχές δομής, πίστης ή πρακτικών δεν υπάρχουν. Απλουστεύοντας, η θρησκεία περιγράφει τη “σχέση των ανθρώπινων όντων με ό,τι θεωρούν ως άγιο, ιερό, πνευματικό ή θεϊκό”. Συνοδεύεται συνήθως από μία σειρά

¹ <http://www.coe.int/en/web/compass/religion-and-belief>

οργανωμένων πρακτικών οι οποίες καλλιεργούν μία κοινότητα ανθρώπων που μοιράζονται αυτή την πίστη.

Όπως συζητήθηκε παραπάνω, η πίστη είναι ένας ευρύτερος όρος και περιλαμβάνει επίσης «πεποιθήσεις οι οποίες απορρίπτουν μία διάσταση ύπαρξης πέραν αυτού του κόσμου». Οι θρησκείες όπως και έτερα συστήματα πεποιθήσεων στο περιβάλλον μας επιδρούν στην ταυτότητά μας, ανεξαρτήτως εάν θεωρούμε τους εαυτούς μας θρησκευόμενους ή πνευματικούς ή όχι. Ταυτοχρόνως, άλλα τμήματα της ταυτότητάς μας, της ιστορίας μας, της προσέγγισής μας προς άλλες θρησκείες και ομάδες που θεωρούνται «διαφορετικές» θα επηρεάσουν τον τρόπο που ερμηνεύουμε αυτή τη θρησκεία ή το σύστημα πεποίθησης. Αυτός ο ορισμός θα πρέπει να βρίσκεται σύμφωνα με την πλειονότητα των πιστών και μη-πιστών, ακόμη, ακόμη και εάν η «νοητική κατάσταση» όσων δηλώνουν «αθεϊστές» ή «αγνωστικιστές» ποικίλλει και δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί, περιέχοντας διαφορετικές και πολλές κατηγορίες και ιδέες.

Θεωρώντας τη θρησκεία ως μία “νοητική κατάσταση” και έχοντας δηλώσει το δικαίωμα έκφρασης της συγκεκριμένης εσωτερικής φύσης των ανθρώπων, το ζήτημα είναι εάν είναι δυνατόν ή χρήσιμο να διδάσκεται θρησκεία. Το Νοέμβριο του 2007 ο ΟΑΣΕ εξέδωσε τις «Κατευθυντήριες Αρχές του Toledo για τη Διδασκαλία σχετικά με Θρησκεία και Πεποιθήσεις στα Δημόσια Σχολεία» (ISBN 83-60190-48-8). Αυτές εκπονήθηκαν από το πάνελ εμπειρογνομόνων του σχετικά με την ελευθερία θρησκείας ή πεποίθησης. Συμπέραναν πως η Διδασκαλία σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις μπορεί να προσαρμοστεί ώστε να λάβει υπόψη της τις ανάγκες διαφορετικών εθνικών και τοπικών σχολικών συστημάτων και παραδόσεων. Η διδασκαλία σχετικά με θρησκεία και πεποιθήσεις αποτελεί μία σημαντική ευθύνη των σχολείων, τα οποία θα πρέπει να προετοιμάζουν τους νέους ανθρώπους για τη ζωή σε μία πλουραλιστική κοινωνία. Πάντως, ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνει χώρα αυτή η διδασκαλία στα σχολεία δεν θα πρέπει να υποβαθμίζει ή να παραγνωρίζει τον κρίσιμο ρόλο των οικογενειών και των θρησκευτικών οργανώσεων ή των οργανώσεων πιστών. Οι οικογένειες, σε συνδυασμό με τις θρησκευτικές κοινότητες ή τις κοινότητες των πιστών, είναι υπεύθυνες για την ηθική εκπαίδευση των μελλοντικών γενεών. Συνεργαζόμενες, οι οικογένειες, οι θρησκευτικές οργανώσεις και οι οργανώσεις πιστών, όπως και τα Σχολεία

μπορούν να προάγουν την αλληλοκατανόηση μέσω της εκμάθησης του σεβασμού για τα δικαιώματα των άλλων.

Λόγοι για τη Διδασκαλία σχετικά με Θρησκείες και Πεποιθήσεις

Υφίστανται αρκετοί πειστικοί λόγοι για τη διδασκαλία σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις, όλοι εκ των οποίων ενισχύονται όταν αυτός ο τύπος διδασκαλίας λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της δέσμευσης στη θρησκευτική ελευθερία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Αυτοί περιλαμβάνουν:

- Οι θρησκείες και οι πεποιθήσεις είναι σημαντικές δυνάμεις στις ζωές των ατόμων και των κοινοτήτων και έτσι είναι εξαιρετικά σημαντικές για την κοινωνία συνολικότερα. Η κατανόηση αυτών των πεποιθήσεων είναι απαραίτητη εάν θέλουν οι άνθρωποι να κατανοήσουν ο ένας τον άλλο εντός των ποικιλόμορφων κοινωνιών μας, και επίσης εάν πρόκειται να εκτιμήσουν τη σημασία των δικαιωμάτων που τους προστατεύουν.

- Η εκμάθηση σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις συμβάλει στη διαμόρφωση και ανάπτυξη της αυτό-κατανόησης, συμπεριλαμβάνοντας μία βαθύτερη εκτίμηση της θρησκείας ή πεποιθήσεως του ίδιου του ατόμου. Η μελέτη σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις επεκτείνει τους νοητικούς ορίζοντες των μαθητών με ερωτήματα σχετικά με το νόημα και σκοπό και εκθέτει τους μαθητές / τις μαθήτριες σε κρίσιμα δεοντολογικά ζητήματα που τέθηκαν από την ανθρωπότητα καθ' όλη την πορεία της ιστορίας

- Μεγάλο μέρος της ιστορίας, της λογοτεχνίας και πολιτισμού είναι ακατανόητη δίχως τη γνώση των θρησκειών και των πεποιθήσεων. Έτσι η μελέτη σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις συνιστά ένα θεμελιώδες τμήμα μίας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης. Η εκμάθηση σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις διαμορφώνει τμήμα του αποθέματος εκπαίδευσης του ατόμου, διευρύνει τους ορίζοντες του και εμβαθύνει την κατανόησή του αναφορικά με τις πολυπλοκότητες τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος.

- Η γνώση σχετικά με θρησκείες και πεποιθήσεις μπορεί να βοηθήσει στην προαγωγή μίας συμπεριφοράς σεβασμού και να ενισχύσει την κοινωνική συνοχή. Υπό αυτή την έννοια, όλα

τα μέλη της κοινωνίας, ανεξαρτήτως των δικών τους πεποιθήσεων, επωφελούνται από την γνώση σχετικά με τα θρησκευτικά συστήματα και τα συστήματα πεποιθήσεων των άλλων².

Είναι προφανές πώς η Θρησκεία μπορεί να θεωρηθεί ως ένας από τους παράγοντες που σχετίζονται περισσότερο με τις συγκρούσεις ανά τον κόσμο. Όμως, είναι εξίσου εμφανής ο τρόπος με τον οποίο η Θρησκεία αποτελεί την ηθική αναφορά για δισεκατομμύρια ανθρώπους στον Κόσμο και θεωρείται ως ο κύριος παράγοντας μίας πολιτισμικής ταυτότητας η οποία μέσω της κοινής πίστης μπορεί να φέρει κοντά φυλετικά και γεωγραφικά διαφοροποιημένες κοινότητες. Η ίδια η λέξη Religion (Θρησκεία) προέρχεται από την Λατινική *religare*, που μπορεί να μεταφραστεί ως «δένω μαζί». Η Θρησκεία αποτελεί μία έκφραση των ανθρώπινων όντων που έχει τη δύναμη να δένει ανθρώπους και κοινότητες, αλλά έχει επίσης τη δύναμη να δημιουργεί αντιθέσεις και διενέξεις. Στην ίδια την αιτία αυτού του παράδοξου εδράζεται η απάντηση στην ερώτηση του γιατί μία ισχυρή μορφή αλληλεγγύης μετατράπηκε στην κύρια αιτία διενέξεων και διαχωρισμών. Σήμερα ακόμη και όσοι παρίστανται σε θρησκευτικές λειτουργίες και ισχυρίζονται πώς είναι πιστοί μπορεί να μην έχουν σκεφθεί ποτέ σε βάθος σχετικά με τα θεμελιώδη στοιχεία της πίστης τους και εν γένει δεν ενδιαφέρονται να γνωρίσουν καλύτερα την Θρησκεία των άλλων.

Σύμφωνα με πρόσφατο άρθρο που δημοσιεύθηκε στις Η.Π.Α “Αυτό μοιάζει με την εκμάθηση της γεωγραφίας με την απομνημόνευση των ονομασιών των πρωτευουσών όλων των πολιτειών, αλλά δίχως να διδάσκονται άλλες χώρες και ήπειροι που βρίσκονται πέραν των συνόρων”.³ Οι συγκρούσεις μεταξύ θρησκειών και η άνοδος των θρησκευτικών φονταμενταλισμών παγκοσμίως προκάλεσαν βία σε πολλά μέρη του Κόσμου και ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι αρνούνται να μελετήσουν σε βάθος το νόημα των βασικών ερωτημάτων τα οποία επιδιώκει να απαντήσει η θρησκευτική πίστη. Η δυνατότητα να αντιπαρατεθούμε στα φαινόμενα θρησκευτικού φονταμενταλισμού είναι η προαγωγή της εκπαίδευσης του θρησκευτικού αλφαριθμητισμού που καθιστά δυνατή και οικεία προς τους μαθητές την φιλοσοφική προσέγγιση προς την πίστη τους, συμπεριλαμβάνοντας την καλύτερη γνώση των άλλων θρησκειών.

² Κατευθυντήριες Αρχές του Toledo για τη Διδασκαλία σχετικά με Θρησκεία και Πεποιθήσεις στα Δημόσια Σχολεία, 2007.

³ Richard Schiffman, UffPost, 2012

Στο σχολείο μελετούμε πολλά στοιχεία των καλλιτεχνικών και πολιτισμικών εκφράσεων της ανθρωπότητας και η θρησκεία αποτελεί μέρος αυτών. Ξεκινώντας από μία θρησκεία, που δεν σημαίνει απλώς πολιτισμική έκφραση αλλά ως τμήμα της εσωτερικής έκφρασης της ανθρώπινης κατάστασης, είναι πιθανόν να οικοδομήσουμε μία προοδευτική και εξελικτική προσέγγιση στους μαθητές που μπορεί να οδηγήσει στο να σκεφθούν σχετικά με τις εναλλακτικές θρησκευτικές πεποιθήσεις ως σεβαστικές και θετικές κατά τον ίδιο βαθμό. Είναι πολύ σημαντικό να σκεφθούμε σχετικά με την ιδέα πώς η διδασκαλία θρησκειών αποτελεί μία ουδέτερη εκπαιδευτική θέση. Είναι δυνατόν να διδάξουμε τη θρησκεία δίχως την ύπαρξη μίας θρησκείας; Η εμπειρία δείχνει πως θα πρέπει να ξεκινήσουμε από μία θρησκεία, με θετική διάθεση και ανοικτότητα προς άλλες εκφράσεις, αλλά η διδασκαλία σχετικά με πολιτισμικές θρησκευτικές εκφράσεις ή την ιστορία των θρησκειών θα πρέπει να θεωρηθεί ως κάτι διαφορετικό.

Το Μοντέλο προτείνει την ιδέα πώς η διδασκαλία της Θρησκείας αποτελεί μία προσπάθεια κατανόησης και αλληλοκατανόησης. Ο κύριος στόχος είναι ο συλλογισμός για την προσέγγιση επί των κύριων ερωτημάτων που τα ανθρώπινα όντα έχουν φυσική ροπή προς εύρεση απάντησης. Η απάντηση, ή καλύτερα, οι απαντήσεις δεν μπορούν να βρεθούν μέσω της στροφής προς την λογική και πολιτισμική πτυχή της ανθρώπινης σκέψης, αλλά μέσω της ασχολίας με έναν άλλο τρόπο κατανόησης και σκέψης. Τα βαθιά ερωτήματα που σχετίζονται με την εσωτερική πλευρά της ανθρωπότητας απαιτούν μία πολύπλευρη προσέγγιση, που να αποτελείται από πνευματικότητα, φιλοσοφική ακόμη και λογική στάση. Η κύρια ιδέα του Μοντέλου είναι, μέσω της μεθόδου της έρευνας, να καθιστά ικανή την εξοικείωση των μαθητών με την στάση θεσίματος θεμελιωδών ερωτημάτων και εύρεσης απαντήσεων κατά το τέλος της διαδικασίας οικοδόμησης της δικής τους ανθρώπινης κατάστασης.

Πολύ-πολιτισμικότητα και δια-πολιτισμικότητα: μία πολιτική και εκπαιδευτική επισκόπηση

Όλοι οι ζωντανοί πολιτισμοί είναι αποτελέσματα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης όπου το ταχέως μεταβαλλόμενο πολιτισμικό τοπίο χαρακτηρίζεται από την εντατικοποιημένη ποικιλομορφία

των ανθρώπων, κοινοτήτων και ατόμων που διαβιούν ολοένα και πιο κοντά μεταξύ τους. Η αυξανόμενη ποικιλομορφία των πολιτισμών, η οποία είναι ρευστή, δυναμική, και μετασχηματιστική, συνεπάγεται συγκεκριμένες ευχέρειες και ικανότητες από τα άτομα και τις κοινωνίες ώστε να μαθαίνουν, να αποκτούν νέες γνώσεις, και να απομαθαίνουν ώστε να εκπληρώνουν τις προσωπικές επιδιώξεις και την κοινωνική αρμονία. Η ικανότητα να αποκωδικοποιούνται άλλοι πολιτισμοί με ανοικτούς και σημαίνοντες τρόπους είναι απαραίτητη όχι μόνο για ένα ανοικτό και πλουραλιστικό πνεύμα αλλά επίσης και για την ίδια την πολιτισμική συνείδηση. Όταν ένας πολιτισμός είναι κριτικά συνειδητοποιημένος σχετικά με τα δικά του προτερήματα και περιορισμούς, μπορεί να επεκτείνει τους ορίζοντές του και να εμπλουτίσει του διανοητικούς και πολιτισμικούς του πόρους μέσω της μάθησης από εναλλακτικές οπτικές στην επιστημολογία, τη δεοντολογία, την αισθητική, και την κοσμοθεωρία. Η προσέγγιση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας απαιτεί να αναγνωριστούν και να προαχθούν οι ευρύτερες δυνατές πλευρές ικανοτήτων, ειδικότερα αυτές που έχουν δημιουργήσει και μεταδώσει οι κοινωνίες μέσω των διαδοχικών γενεών.

Καθώς οι διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις αποτελούν ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της σύγχρονης ζωής, ακόμη και στις πιο παραδοσιακές κοινωνίες, ο ίδιος ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα και οι κοινότητες διαχειρίζονται τις συναναστροφές με τους πολιτισμικά «άλλους» τίθεται υπό διερεύνηση. Συνεπώς, εκδηλώνεται αυξανόμενη επίγνωση μεταξύ των φορέων χάραξης πολιτικής και της κοινωνίας των πολιτών πώς οι διαπολιτισμικές ικανότητες μπορεί να αποτελούν έναν πολύ σχετικό πόρο για να βοηθήσουν τα άτομα να διαχειρίζονται τα πολιτισμικά όρια μέσω των προσωπικών συναντήσεων και εμπειριών τους. Οι διαπολιτισμικές ικανότητες αφορούν στη δυνατότητα επιδέξιας «πλοήγησης» σε σύνθετα περιβάλλοντα με έντονη την αυξανόμενη ποικιλομορφία ανθρώπων, πολιτισμών και τρόπων ζωής, δηλαδή με άλλους όρους, στις ικανότητες ενός ατόμου να δρα “αποτελεσματικά και κατάλληλα όταν αλληλεπιδρά με άλλα άτομα που είναι γλωσσικά και πολιτισμικά διαφορετικοί από αυτόν/αυτήν” (Fantini & Tirmizi, 2006). Τα σχολεία αποτελούν ένα σημαντικό μέρος για την ανάπτυξη αντίστοιχων δεξιοτήτων και ικανοτήτων και δοθείσης της συνάφειας τους με την κοινωνική και πολιτική ζωή, το πεδίο των διαπολιτισμικών ικανοτήτων είναι πολύ ευρύτερο από αυτό της τυπικής εκπαίδευσης. Θα πρέπει να προσεγγίσουν μία νέα

γενιά πολιτών, και ιδιαίτερα νεαρών αντρών και γυναικών που διαθέτουν απίστευτες δυνατότητες για παγκόσμιες συνδιαλέξεις.

Κατανοώντας την Πολυπολιτισμικότητα

Μία πολύ ευαίσθητη ιδέα σχετικά με τη διδασκαλία και εκμάθηση σχετικά με τις θρησκείες περιστρέφεται γύρω από την έννοια της πολυπολιτισμικότητας. Σε γενικές γραμμές, η έννοια της πολυπολιτισμικότητας στην εκπαίδευση σχετίζεται με «οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης ή διδασκαλίας που ενσωματώνει τις ιστορίες, τα κείμενα, τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις οπτικές των ανθρώπων από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο». Σε επίπεδο σχολικής αίθουσας, για παράδειγμα, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να τροποποιήσουν ή να ενσωματώσουν μαθήματα για να αντιπροσωπεύσουν την πολιτισμική ποικιλομορφία των μαθητών σε μία συγκεκριμένη τάξη. Σε πολλές περιπτώσεις, “ο πολιτισμός” ορίζεται υπό την ευρύτερη δυνατή έννοια, συμπεριλαμβάνοντας τη φυλή, την εθνότητα, την εθνικότητα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την τάξη, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, και την “ιδιαιτερότητα”— έναν όρο που αφορά στους μαθητές με ειδικές ανάγκες ή αναπηρίες. Γενικότερα, η πολυπολιτισμική εκπαίδευση βασίζεται στην αρχή της εκπαιδευτικής ισονομίας για όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως πολιτισμού, και επιδιώκει την απομάκρυνση των εμποδίων στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και επιτυχίες των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα. Πρακτικά, οι εκπαιδευτές μπορεί να τροποποιούν ή να καταργούν εκπαιδευτικές πολιτικές, προγράμματα, υλικά, μαθήματα και διδακτικές πρακτικές που είναι είτε διακριτικές ή ανεπαρκώς συμπεριληπτικές έναντι ποικιλόμορφων πολιτισμικών οπτικών. Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση υποθέτει επίσης πώς οι τρόποι μέσω των οποίων οι μαθητές μαθαίνουν και σκέφτονται επηρεάζονται βαθιά από την πολιτισμική ταυτότητα και κληρονομιά τους, και πώς η αποτελεσματική διδασκαλία προς πολιτισμικά ποικιλόμορφους μαθητές απαιτεί εκπαιδευτικές προσεγγίσεις που να εκτιμούν και να αναγνωρίζουν τα πολιτισμικά τους υπόβαθρα. Κατά αυτόν τον τρόπο, η πολυπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει στη βελτίωση της μάθησης και επιτυχίας όλων των μαθητών, και ειδικότερα των μαθητών

από πολιτισμικές ομάδες που διαχρονικά υποαντιπροσωπεύονται ή που πλήττονται από χαμηλότερη εκπαιδευτικές επιτυχίες και επιτεύγματα”⁴.

Υπό την οπτική βαθύτερων πολιτισμικών όρων η κριτική απέναντι σε μία ομογενοποιητική εκπαίδευση γεννήθηκε εντός της σχολής κοινωνικής έρευνας της Φρανκφούρτης κατά τη δεκαετία του 1930. Αρχικά, η έννοια οριζόταν ως ένα μέσο για την αντιμετώπιση της πολλαπλότητας τόσο των δομικών όσο και των θεσμικών ανισοτήτων που λαμβάνουν χώρα στα σύγχρονα εκπαιδευτικά ιδρύματα εντός των πολυπολιτισμικών πλαισίων. Οι πρώτοι στοχαστές και ακτιβιστές όπως ο Βραζιλιάνος ριζοσπαστικός στοχαστής Paulo Freire, ο Henry Giroux και ο Καθ. Peter McLaren του Πανεπιστημίου UCLA, μεταξύ άλλων, ανέπτυξαν τις ιδέες τους συμπεραίνοντας πώς η λαϊκή και δημοκρατική εκπαίδευση αποτελεί ένα εργαλείο χειραφέτησης για τους οικονομικά καταπιεσμένους, που υπερβαίνει όμως κατά πολύ αυτή τη στόχευση και εδράζεται στην κριτική θεωρία. Συνδεόμενη στενά με τις κοινωνικές αλλαγές, στην εποχή μας οι πτυχές της πολυπολιτισμικότητας στην εκπαίδευση έχουν επεκταθεί στις αλλαγές που σχετίζονται με την νέα κοινωνία-χωνευτήρι και παραλληλίζεται ως μία μορφή εκπαίδευσης «για όλους» που εμπνέει στους μαθητές την ικανότητα να οδηγούν την κοινωνική αλλαγή και να επωφελούνται αυτής. Αρχικά σχετιζόμενη με τους μηχανισμούς της ανισότητας, στις σύγχρονες εποχές σχετίζεται με τις διαφορετικές μορφές και στρατηγικές διδασκαλίας και εκπαίδευσης προς τους μαθητές των οποίων οι πολιτισμικές προελεύσεις είναι διαφορετικές. Εντός της κριτικής πολυπολιτισμικότητας, η υιοθέτηση της κριτικής παιδαγωγικής μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν μία συνειδητοποίηση της ελευθερίας, να αναγνωρίσουν τις αυταρχικές τάσεις, και να συνδέσουν τη γνώση με την εξουσία και την ικανότητα να αναλαμβάνουν δημιουργική δράση βάσει αυτής της γνώσης. Όπως και η κριτική θεωρία, η κριτική παιδαγωγική αντλεί στοιχεία από τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, αλλά πιο σημαντικό αντλεί ιδέες από τον φεμινισμό, τον αναρχισμό, και εντός ενός σύγχρονου πλαισίου, από την οικολογία.

Για ό,τι σχετίζεται με τον ορισμό της πολυπολιτισμικότητας και των σχέσεων της με την διδασκαλία και την εκμάθηση της θρησκείας, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε πώς η έννοια της πολυπολιτισμικότητας ποικίλλει καθώς λαμβάνουν χώρα διαφορετικές καταστάσεις. Ένα

⁴ <http://edglossary.org/multicultural-education/>

πρακτικό παράδειγμα ορίζεται σαφώς μέσω της προσφυγικής κρίσης που οδηγεί την κοινωνία των πολιτών προς ένα νέο (και απροσδόκητο) διάλογο. Καθώς προσπαθούμε να ορίσουμε την πολυπολιτισμικότητα σκοπεύουμε να συμπεριλάβουμε τις ποικίλες οπτικές που αναπτύσσει και διατηρεί η κοινωνία μέσω διαφορετικών υπόβαθρων και διαφορετικών εθνικών και πολιτισμικών διαστάσεων. Μπορούμε να πούμε πώς μέσω του όρου της Πολυπολιτισμικότητας σκοπεύουμε στην αποδοχή ή καλύτερα στην προαγωγή των διαφορετικών εθνικών πολιτισμών. Αποδεχόμενοι τους πολιτισμούς και τον κοινωνικό τους αντίκτυπο αποδεχόμαστε το οργανωσιακό επίπεδο, π.χ., σχολεία, επιχειρήσεις, γειτονιές, πόλεις ή έθνη.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι υπέρμαχοι της πολυπολιτισμικότητας συνηγορούν υπέρ της επέκτασης του ισόνομου status προς διακριτές εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες δίχως να προωθούνται ορισμένες συγκεκριμένες εθνικές, θρησκευτικές, και/ή πολιτισμικές κοινοτικές αξίες ως κεντρικές. Η πολυπολιτισμικότητα θα πρέπει να διατηρεί τα ιδανικά της ισότητας, της ισονομίας, της ελευθερίας και του σεβασμού προς άτομα και ομάδες ως θεμελιώδη αρχή για την επιτυχία ενός έθνους. Η Ευρώπη μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο σε μία πολύπολιτισμική περιοχή. Ξεκινώντας από την μετα-πολεμική εποχή ορισμένες Ευρωπαϊκές Χώρες βίωσαν μία αύξηση των ποσοστών μετανάστευσης εξαιτίας της ανεπάρκειας της εργασίας και του τέλους της εποχής της αποικιοποίησης. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 80, άνθρωποι έφτασαν από το Maghreb και από ορισμένες Ασιατικές Χώρες. Αυτά τα φαινόμενα συνόδευσαν την “εσωτερική” μετανάστευση μεταξύ των νέων κρατών της ΕΕ. Άνθρωποι νέων θρησκειών όπως Ινδουιστές (Hindus), Σιχ (Sikhs), Μουσουλμάνοι και Βουδιστές ξεκίνησαν να κατοικούν στις πόλεις. Έπειτα από την “Διεύρυνση” της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το φορτίο μετανάστευσης των αρχών της δεκαετίας του εβδομήντα και της δεκαετίας του 1990 κατέστησαν την ΕΕ μία εθνικά και θρησκευτικά ποικιλόμορφη κοινότητα. Η ιδέα πώς ο μετανάστης/η μετανάστρια τελικώς θα «συνενωθεί» και θα αποτελέσει μέρος του πολιτισμού της χώρας υποδοχής που επικράτησε κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1950 προοδευτικά απορρίφθηκε. Οι κοινότητες αυτές αναπτύσσουν τις δικές τους πολιτισμικές

αξίες. Οι φυλετικές εντάσεις αυξήθηκαν και έως το τέλος της δεκαετίας του 1980 οι μετανάστες υποβλήθηκαν σε απρόκλητες ρατσιστικές επιθέσεις. Αυτό οδήγησε στην αντίληψη πως η μετανάστευση και οι φυλετικές σχέσεις αποτελούσαν αμφιλεγόμενα πολιτικά ζητήματα και ενισχύθηκε η εκστρατεία για την υιοθέτηση ελέγχων της μετανάστευσης. Η δημόσια αυτή συζήτηση παραμένει επίκαιρη στις ημέρες μας και η αντίληψη περί του ελέγχου των μεταναστευτικών ροών αποτελεί ένα πρόβλημα που οι υφιστάμενες κυβερνήσεις έχουν το καθήκον να συζητήσουν. Η ιδέα περί του ελέγχου των ροών δεν είναι καινούρια: στο ΗΒ και τη Γαλλία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 υιοθετήθηκαν ορισμένα μέτρα ελέγχου για τη μείωση των εισροών προς το ΗΒ καθώς ο αριθμός των Βορειο Αφρικανών, Δυτικο Ινδών, Ινδών και Πακιστανών μεταναστών αυξήθηκε. Όμως παρά την αυστηρή μεταναστευτική πολιτική ο πληθυσμός των μεταναστών συνεχίζει να αυξάνεται και το γεγονός του «Brexit» θα θέσει νέα και αμφιλεγόμενα ερωτήματα. Η συντριπτική πλειονότητα των νέων πολιτών έρχεται από την Αφρική (32%) και την Ασία (40%), και οι τρεις μεγαλύτερες ομάδες αποτελούν άνθρωποι από το Maghreb, την Ινδία και τη Λατινική Αμερική. Το γεγονός αυτό συντέλεσε σε αλλαγές στον «Ευρωπαϊκό τρόπο ζωής» και η ΕΕ μετατράπηκε σε μία πολυπολιτισμική κοινότητα. Η πραγματικότητα αυτή συνεχίζει να μην γίνεται πάντοτε αποδεκτή από τους πολίτες της ΕΕ και προσφάτως ο όρος της πολυπολιτισμικότητας μετατρέπεται σε μία αμφισβητούμενη έννοια τόσο στον κοινωνιολογικό λόγο όσο και στην πρόσφατη χάραξη πολιτικής.

Ο όρος πολυπολιτισμικότητα πιστεύεται εν γένει πως προέρχεται από την Βρετανία από τον Υπουργό Εσωτερικών, Roy Jenkins από το 1966. Ο όρος αυτός είναι σύγχρονος και κοινός σε όλες τις χώρες της ΕΕ, παρόλα αυτά συχνά υφίστανται περιστάσεις, ειδικότερα σε τοπικό επίπεδο, που ο όρος αυτός λαμβάνει αρνητική σημασία. Αυτές οι τάσεις απόψεων έχουν ως στόχο να αποκλείουν τις μειονοτικές κουλτούρες ενώ παράλληλα να προωθούν τις αξίες της κυρίαρχης λευκής κουλτούρας. Η πολυπολιτισμικότητα αποτελεί επίσης έναν όρο που περιγράφει πτυχές της κοινωνικής πολιτικής. Η πολυπολιτισμικότητα χρησιμοποιείται μέσω διαφορετικών τρόπων που μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσο ύμνησης της

διαφορετικότητας ή να λειτουργήσει ως κάλυμμα για ό,τι, σε πραγματικούς όρους, αποτελεί μία ακόμη μορφή καταναγκαστικής αφομοίωσης. Θα πρέπει επίσης να αναγνωριστεί πως οι διαφορετικές εθνικές ομάδες αποτελούνται πλέον από μεγάλους αριθμούς ανθρώπων που γεννήθηκαν στη Χώρα. Οι περισσότεροι άνθρωποι που γεννιούνται στην ΕΕ προσδιορίζουν τους εαυτούς τους ως άθεους, πάντως σύμφωνα με τον Phil Zuckerman, (*The Cambridge Companion to Atheism*, Cambridge Univ. Press, 2007, p. 59, ISBN 0-521-60367-6) ο γενικότερος αριθμός των ανθρώπων που δήλωσαν πως είναι άθεοι παγκοσμίως βρίσκεται σε μεγάλη πτώση. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο δείκτη γεννήσεων της χώρας με θρησκευτική πλειονότητα. Οι περισσότεροι από τους μετανάστες που έρχονται στην ΕΕ δηλώνουν θρησκευόμενοι και πως πιστεύουν στο θεό. Αυτή η οπτική συνεπάγεται ένα πιθανά νέο επιχείρημα για τον διάλογο σχετικά με τη διδασκαλία της θρησκείας στα σχολεία.

Πολυπολιτισμικότητα και Κοινές αξίες

Ο δημόσιος διάλογος σχετικά με τον ρόλο του σχολείου για τη διδασκαλία κοινών κοσμικών αξιών είναι πολύ συναφής. Ένα καλό παράδειγμα αυτού του δημόσιου διαλόγου μπορεί να αντληθεί από τις ΗΠΑ. Το έτος 2012 Δημοσιεύθηκαν τα αποτελέσματα της Έκθεσης *Josephson σχετικά με την Ηθική της Νεολαίας της Αμερικής*. Σύμφωνα με αυτά τα αποτελέσματα ήταν δυνατόν να αποκαλυφθεί “μία επείγουσα ανάγκη να ενσωματωθούν στοιχεία εκπαίδευσης χαρακτήρων στα προγράμματα μαθημάτων των δημόσιων σχολείων της χώρας. Σύμφωνα με τη μελέτη, το 57 τοις εκατό των εφήβων δήλωσαν πως οι επιτυχημένοι άνθρωποι κάνουν ό,τι πρέπει να κάνουν ώστε να επιτυγχάνουν, ακόμη και εάν αυτό περιλαμβάνει απάτη. Το είκοσι τέσσερα τοις εκατό θεωρούν πως είναι σωστό να απειλούν ή να χτυπούν κάποιον όταν είναι θυμωμένοι. Το τριάντα ένα τοις εκατό πιστεύει πως η σωματική βία είναι ένα σημαντικό πρόβλημα στα σχολεία τους. Το πενήντα δύο τοις εκατό ανέφερε πως αντέγραψε τουλάχιστον μία φορά σε διαγώνισμα. Το σαράντα εννέα τοις εκατό των μαθητών ανέφεραν πως έπεσαν θύμα εκφοβισμού ή παρενόχλησης με αίτιο τις εθνικές ή πολιτισμικές διαφορές με τρόπο που τους αναστάτωσε σε μεγάλο βαθμό”. Οι περισσότεροι παιδαγωγοί επιβεβαιώνουν πως η ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη και η

διδασκαλία των θρησκειών θα πρέπει να εκληφθούν ως διακριτά στοιχεία. Και η άποψη αυτή εμφανίζει μία συνέπεια.

Παρόλα αυτά, οι διαδικασίες της ταύτισης των πολιτών με την κοινωνία των πολιτών και τις πολιτικές δομές υπονοούν πώς η εκπαίδευση μέσω της ολιστικής προσέγγισης του διαπροσωπικού και ενδοπροσωπικού επιπέδου αποτελεί μία απαραίτητη συνθήκη τόσο για την κοινωνική όσο και για την πολιτική διάσταση. Η δημιουργία μίας διάστασης της ιδιότητας του Πολίτη μπορεί να στοχεύσει σε διαφορετικές κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές πρακτικές. Η ιδέα της εκπαίδευσης για την προώθηση της δημοκρατίας υποστηρίχθηκε σθεναρά από τον Dewey. Πρότεινε έναν 'δημοκρατικό τρόπο ζωής', την δημοκρατία ως lifestyle (τρόπο ζωής). Η ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη αφορά τη γνώση, τις δεξιότητες και τις στάσεις (αξίες), και ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων αναφέρεται συχνά ως ικανότητες. Η γνώση και οι δεξιότητες είναι σημαντικές. Για να ανθίσει μία δημοκρατική κοινωνία, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε σχετικά με τη δημοκρατία, να έχουμε τις ικανότητες να δρούμε δημοκρατικά. Πάντως, αυτό που είναι κρίσιμο είναι οι αξίες, και η θέληση για δημοκρατική συμπεριφορά. Σύμφωνα με πολλές κοινωνιολογικές αναλύσεις, οι πραγματικές κοινωνίες χρειάζονται πολίτες που είναι ευπροσάρμοστοι και αναστοχαστικοί. Αυτό που ανέφερε, δηλαδή, ο Donald Schon ως αναστοχασμός-εν-δράσει. Στην εκπαίδευση αυτή η αναφορά καλεί σε μία πρακτική στην οποία οι νέοι άνθρωποι αναστοχάζονται σε σχέση με τη συμπεριφορά τους, αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεων τους, και προσπαθούν να συμπεριφερθούν διαφορετικά, μέσω ενός πειραματικού και αναστοχαστικού τρόπου. Το αναστοχαστικό υπόδειγμα στην εκπαίδευση επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την σκέψη αναφορικά με την εκπαίδευση των δασκάλων. Οι μελλοντικοί δάσκαλοι που εκπαιδεύονται υπό το πλαίσιο της αναστοχαστικά προσανατολιζόμενης εκπαιδευτικής πρακτικής προκαλούνται συνεχώς να στοχάζονται αναφορικά με τις πεποιθήσεις και τη διδασκαλική τους συμπεριφορά.

Ο Donald Schon ισχυρίζεται πώς τα κοινωνικά συστήματα θα πρέπει να μπορούν να είναι ικανά να μετασχηματίζονται με διαχειρίσιμες διαταράξεις. Σε αυτό το σημείο, 'ο δυναμικός συντηρητισμός' παίζει έναν σημαντικό ρόλο. Ένα σύστημα μάθησης θα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε στο οποίο ο δυναμικός συντηρητισμός λειτουργεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να επιτρέπει

την αλλαγή των πραγμάτων δίχως μη-διαχειρίσιμη απειλή προς τις απαραίτητες λειτουργίες στις οποίες το σύστημα εκπληρώνει για τον εαυτό του. Τα συστήματά μας θα πρέπει να διατηρούν την ταυτότητά τους, και την ικανότητά τους να στηρίζουν την προσωπική ταυτότητα όσων ανήκουν σε αυτά, αλλά θα πρέπει ταυτόχρονα να έχουν την ικανότητα να μετασχηματίζονται. (Schon 1973: 57). Η σημαντική καινοτομία του Schon σε αυτό το σημείο ήταν η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο οι εταιρείες, τα κοινωνικά κινήματα και οι κυβερνήσεις αποτελούσαν συστήματα μάθησης – και πώς αυτά τα συστήματα θα μπορούσαν να ενισχυθούν. Υποδεικνύει πώς το κίνημα προς τα συστήματα μάθησης αποτελεί, από αναγκαιότητα, μία «διαδικασία αναζήτησης και επαγωγής για την οποία δεν υφίσταται κάποια επαρκής θεωρητική βάση» (*op. cit.*). Η εταιρική επιχείρηση, ισχυρίζεται ο Donald Schon, αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός συστήματος μάθησης. Μέσω γραφήματος δείχνει πώς οι εταιρίες μετατοπίστηκαν από την οργάνωσή τους γύρω από την έννοια του προϊόντος προς τα «συστήματα επιχειρήσεων» (*ibid.*: 64). Σε ένα επιχείρημα το οποίο είχε πολλούς υποστηρικτές στη βιβλιογραφία περί «**οργανισμού μάθησης**» περίπου 20 χρόνια αργότερα, ο Donald Schon επιχειρηματολογεί πώς η μάθηση δεν είναι κάτι που είναι απλώς προσωπικό. Η μάθηση μπορεί επίσης να είναι κοινωνική: Ένα κοινωνικό σύστημα μαθαίνει οποτεδήποτε αποκτά νέα ικανότητα για συμπεριφορά, και η μάθηση μπορεί να λάβει τη μορφή της μη-κατευθυνόμενης αλληλεπίδρασης μεταξύ συστημάτων [...] Η Κυβέρνηση ως σύστημα μάθησης συνοδεύεται με την αντίληψη της *δημόσιας μάθησης*, έναν ειδικό τρόπο απόκτησης νέων ικανοτήτων συμπεριφοράς μέσω των οποίων η κυβέρνηση μαθαίνει για την κοινωνία ως σύνολο. Στη δημόσια μάθηση, η κυβέρνηση αναλαμβάνει μία συνεχιζόμενη, κατευθυνόμενη διερεύνηση της φύσης, των αιτιών και της επίλυσης των προβλημάτων μας.

Η ανάγκη για δημόσια μάθηση συνοδεύεται με την ανάγκη για μία δεύτερη μορφή μάθησης. Εάν η κυβέρνηση επιθυμεί να επιλύσει νέα δημόσια προβλήματα, θα πρέπει επίσης να μάθει να δημιουργεί νέα συστήματα για να το πραγματοποιεί αυτό και έτσι να απορρίπτει τη δομή και τους μηχανισμούς που έχουν αναπτυχθεί γύρω από παλαιά προβλήματα (Schon 1973: 109).

Το Μοντέλο: παιδαγωγικές επιπτώσεις

Το μοντέλο βασίζεται στις προσεγγίσεις που βασίζονται στη θεωρία που είναι γνωστή ως Κονστρουκτιβισμός, μία καινοτόμο φιλοσοφία γνώσης, μάθησης και απόδοσης νοήματος στον κόσμο και των φαινομένων που σχετίζονται με αυτόν. Σε γενικούς όρους οι Κονστρουκτιβιστικές προσεγγίσεις και οι εκπαιδευτικές στρατηγικές θεωρείται πως βασίζονται στη θέση των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία: όντας σε μία κεντρική θέση επιτρέπεται η μεγαλύτερη αλληλεπίδραση με τα σχετιζόμενα περιβάλλοντα τους. Το συγκεκριμένο έγγραφο πολιτικής δεν αποτελεί το κατάλληλο σημείο για τη μελέτη και ανάλυση της σημασίας του όρου «κονστρουκτιβισμός» και των συνεπειών του για την εκπαίδευση, για την επίδραση της οποίας όπως και για μία καλύτερη κατανόηση της θεωρίας δείτε την ένδειξη που παρουσιάζεται στη βιβλιογραφία.

Η εφαρμογή του Μοντέλου ακολουθεί την ιδέα πως η γνώση αποτελεί τον τελικό στόχο μίας προσωπικής και κοινοτικής έρευνας που επιλαμβάνεται της «γέννησης γνώσης και νοήματος μέσω της εμπειρίας» (*Facets of Systems Science*, George Klir, 1932). Σύμφωνα με πολλούς συγγραφείς, ο κονστρουκτιβισμός αποτελεί μία θεωρία γνώσης με ρίζες στην φιλοσοφία, ψυχολογία και κυβερνητική (cybernetic). Βασίζεται σε δύο κύριες αρχές:

- Η Γνώση δεν λαμβάνεται παθητικά αλλά οικοδομείται ενεργητικά από τους επιμορφούμενους και οι δάσκαλοι σε αυτή την διαδικασία λαμβάνουν το ρόλο του διευκολυντή
- Η πράξη της νόησης είναι προσαρμοστική και λειτουργεί για την οργάνωση του κόσμου που βιώνεται από τον επιμορφούμενο, και όχι απαραίτητα η γνώση της οντολογικής πραγματικότητας.

Το Μοντέλο σκοπεύει να επαναλάβει και να υλοποιήσει την Μοντεσσोरριανή ιδέα της μάθησης ως έρευνας και να ανακαλύψει τις ανάγκες ενός συγκεκριμένου μαθησιακού περιβάλλοντος. Δοθέντος του γεγονότος πως ο κονστρουκτιβισμός εστιάζει στην ικανότητα των επιμορφούμενων να επιλύουν προβλήματα της πραγματικής ζωής, όχι μόνο ενθαρρύνει

τον επιμορφούμενο να καταλήξει σε μία μοναδική λύση, αλλά επίσης παρακολουθεί στενά τη διαδικασία μέσω της οποίας φθάνει στην λύση. Και με αυτόν τον τρόπο τα προβλήματα που σχετίζονται με τα κύρια ερωτήματα της ανθρωπότητας εκλαμβάνονται ως «προβλήματα της πραγματικής ζωής» καθώς σχετίζονται με τη θέση των ανθρώπινων όντων στον κόσμο. Οι δραστηριότητες που προσανατολίζονται προς τα προβλήματα είναι σχετικές, συναφείς και μεγάλου ενδιαφέροντος για τους μαθητές. Οι μαθητές ενδέχεται να επιλέξουν ένα δικό τους πρόβλημα ή ένας δάσκαλος μπορεί να δημιουργήσει ένα για αυτούς.

Σύμφωνα με την άποψη πολλών συγγραφέων, η κονστρουκτιβιστική ιδέα της μάθησης λαμβάνει υπόψη της την προγενέστερη γνώση. Αυτό σημαίνει πώς η προσέγγιση του διευκολυντή (facilitator) παρέχει τις ικανότητες για την ενίσχυση και την προώθηση του διαλόγου, όπου η γνώση είναι το αποτέλεσμα της ανακάλυψης. Εάν η προγενέστερη γνώση θεωρηθεί ως επιστημονικά μη-ορθή, το καθήκον του επιμορφούμενου είναι να αναλύσει εκ νέου τα περιεχόμενα και να καθορίσει νέες προοπτικές. Ένας από τους συγγραφείς της θεωρίας που ορίζεται ως «ριζοσπαστικός κονστρουκτιβιστής» και επηρεασμένος βαθιά από τις θεωρίες του Piaget, υποδεικνύει πώς «θα πρέπει να διαρρήξουμε τις συμβάσεις για την ανάπτυξη μίας θεωρίας περί γνώσης στην οποία η γνώση δεν αντικατοπτρίζει μια υποκειμενική, οντολογική πραγματικότητα αλλά αποκλειστικά μία ταξινόμηση και οργάνωση ενός κόσμου που αποτελείται από την εμπειρία μας» (von Glaserfeld, 1984, σελ.24). Στο βιβλίο του, «Ριζοσπαστικός Κονστρουκτιβισμός: Ένας Τρόπος Γνώσης και Μάθησης», ο Glaserfeld δηλώνει πώς «Για τον κονστρουκτιβιστή οι έννοιες, τα μοντέλα, οι θεωρίες και ούτω καθεξής είναι βιώσιμα μόνο εάν αποδειχθούν επαρκή στα πλαίσια τα οποία δημιουργήθηκαν». Η άποψη αυτή απορρέει από την ιδεολογία πώς η γνώση και η πραγματικότητα δεν έχουν μία αντικειμενική ή απόλυτη αξία. Η πραγματικότητα είναι άγνωστη και μπορεί μονάχα να ερμηνευθεί από τον γνώστη, και εφεξής παύει να αποτελεί την πραγματικότητα. Έτσι, ο γνώστης είναι αυτός που ερμηνεύει και δημιουργεί μία πραγματικότητα βασισμένη στις εμπειρίες του/της και αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον.

Ορίζοντας τον Κονστρουκτιβισμό στο Μοντέλο: γιατί η διδασκαλία της θρησκείας με προσέγγιση βασισμένη στην εμπειρία και την ανακάλυψη

Από λειτουργικής και παιδαγωγικής οπτικής, ο κονστρουκτιβισμός μπορεί να οριστεί ως μία προσέγγιση ή στρατηγική για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος μάθησης, η οργάνωση ενός περιβάλλοντος όπου οι επιμορφούμενοι επιλύουν προβλήματα που εδράζονται σε συναφή προσωπικά πλαίσια, και το βίωμα των οποίων τους βοηθά να οικοδομήσουν νέα γνώση. Πέραν αυτής της (διαδικασίας) επίλυσης προβλημάτων αυτή η διαδικασία αποτελεί στην περίπτωση των θρησκειών μία διερεύνηση. Η εμπειρία για τον καθορισμό και την ανάλυση απαντήσεων, των οποίων η φύση δεν μπορεί να βρεθεί σε έναν εκλογικευμένο κόσμο αποτελεί μέρος ενός προσωπικού σετ γνώσεων που απορρέει από διαφορετικές εμπειρίες και κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των οποίων η πιο σχετική είναι το οικογενειακό πλαίσιο. Για αυτούς τους λόγους, η ικανότητα αναζήτησης και επίλυσης προβλημάτων, που απαιτούσαν μία συγκεκριμένη φιλοσοφική και πνευματική διάσταση, στο συγκεκριμένο πλαίσιο είναι αυτή που καθιστά τη μάθηση σε συνδυασμό με τη γνώση που σχετίζεται με μία βαθύτερη κατανόηση άλλων θρησκευτικών εκφράσεων και την ικανότητα διαλόγου με ομότιμους που εμπλέκονται σε άλλα πλαίσια. Η προφανής απουσία ενός συγκεκριμένου μαθησιακού στόχου ή μίας και μοναδικής σωστής λύσης, η ανάγκη συνεργασίας με άλλους ανθρώπινους πόρους και η λήψη ειδικών ή γενικών κατευθύνσεων και καθοδήγησης από έναν διευκολυντή είναι αυτά που καθορίζουν αυτή την προσέγγιση ως κονστρουκτιβιστική. Όντας αρκετά εμφανής η συναφής έμφαση στη διαδικασία της επίλυσης προβλημάτων, αποτελεί η περίπτωση του προσδιορισμού της συζήτησης και μάθησης της θρησκείας και η χρησιμοποίηση της μεθόδου της αναζήτησης για την εύρεση λύσεων και διόδων που περιλαμβάνει την παρουσία πολλαπλών τρόπων συζήτησης και προσέγγισης των προβλημάτων και επίσης ενθαρρύνει μεγάλο μέρος εναλλακτικών μορφών σκέψης σχετικά

με το πρόβλημα ενώ μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη αναλυτικών δεξιοτήτων και δημιουργικού δυναμικού.

Είναι άξιο επίσης να καθοριστεί πώς σε αυτή την θεματική θα πρέπει να καθορίσουμε τον όρο «επίλυσης προβλημάτων» για τον οποίο κάνουμε πολλές αναφορές. Στη θρησκευτική και διαθρησκευτική διδασκαλία και μάθηση, η λύση δεν είναι μίας κατεύθυνσης. Μερικοί μαθητές μπορεί να αισθανθούν πώς είναι δύσκολο να αλλάξουν την άποψή τους σχετικά με την θρησκευτική τους πεποίθηση ή τις βεβαιότητές τους, αλλά αυτό που αναμένεται να μάθουν είναι η ικανότητα να αποδεχτούν την «ιδέα του άλλου» και να χρησιμοποιήσουν τον όρο της προσέγγισης βασιζόμενοι στην αναζήτηση για την οικοδόμηση της ιδιοκτησίας της γνώσης, που δεν θα πρέπει να βασίζεται στις παραδοσιακές έννοιες που παρέχονται από το παραδοσιακό τους πλαίσιο. Ο στόχος της προσέγγισης Life είναι να υπάρξει περισσότερη γνώση σχετικά με τις παραδοσιακές θρησκείες στις οποίες πιστεύουν οι μαθητές και μία βαθύτερη γνώση των ανθρώπινων αξιών άλλων θρησκειών, καθιστώντας τους μαθητές/τις μαθήτριες ικανούς είτε να συμμετάσχουν σε ένα διάλογο ή/και σε μία θετική αντιπαράθεση.

Στο μοντέλο LIFE, η κονστρουκτιβιστική παιδαγωγική σκοπεύει να εκμεταλλευτεί των δυνατοτήτων ανάπτυξης δεξιοτήτων σκέψης υψηλότερου επιπέδου. Ο κονστρουκτιβισμός, συνδεδεμένος με την προσέγγιση διερεύνησης, μπορεί να γεννήσει ένα εσωτερικό ή ενδογενές κίνητρο. Το ενδογενές κίνητρο μπορεί να γεννήσει ένα περισσότερο αυθεντικό και μακρο-χρόνιο ενδιαφέρον για την εκμάθηση ενός αντικειμένου όπως η θρησκεία από το κίνητρο που παρέχεται εξωγενώς μέσω εξωτερικών επιβραβεύσεων όπως οι υψηλοί βαθμοί

Το Παιδαγωγικό Μοντέλο της Διδασκαλίας των Θρησκευτικών

Βασικές Αρχές

Κονστрукτιβισμός: Η θεωρία στηρίζεται στην παρατήρηση και την επιστημονική μελέτη για το πώς οι άνθρωποι μαθαίνουν. Υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι δομούν την δική τους κατανόηση και μάθηση του κόσμου, μέσω των εμπειριών που αποκτούν και αντανακλώντας τις εμπειρίες αυτές. Οι άνθρωποι είναι **ενεργοί δημιουργοί των δικών τους γνώσεων**. Προκειμένου να το κάνουν αυτό, πρέπει να κάνουν ερωτήσεις, να διερευνούν και να αξιολογούν εκείνα τα οποία γνωρίζουν.

- *Εκπαιδευτική πρακτική: Ενθάρρυνση των μαθητών να χρησιμοποιούν ενεργητικές τεχνικές (πειραματισμό, επίλυση προβλημάτων του πραγματικού κόσμου) έτσι ώστε να δημιουργήσουν περισσότερη γνώση και στη συνέχεια να την μεταλαμπαδεύσουν και να συζητήσουν σχετικά με το τι έκαναν και για το πώς άλλαξε η οπτική τους. Ο δάσκαλος οφείλει να βεβαιωθεί ότι έχει κατανοήσει τις προϋπάρχουσες αντιλήψεις του μαθητή και να καθοδηγήσει τις δραστηριότητες έτσι ώστε να τις διαχειριστεί και να οικοδομήσει πάνω σε αυτές.*

Συνεργατική Μάθηση: Μέθοδος διδασκαλίας και εκμάθησης κατά την οποία οι μαθητές **εργάζονται σε ομάδες** προκειμένου να διερευνήσουν ένα σημαντικό ερώτημα ή να εκπονήσουν μια σημαντική εργασία. Μια ομάδα μαθητών συζητά γύρω από μια διάλεξη ή μαθητές από άλλα σχολεία εργάζονται μαζί μέσω διαδικτύου σε μια εργασία που τους έχει ανατεθεί. Πρόκειται για δύο παραδείγματα συνεργατικής μάθησης.

Συνεταιριστική Μάθηση: Πρόκειται για μια συγκεκριμένη κατηγορία συνεργατικής μάθησης: Οι μαθητές εργάζονται μαζί σε μικρές ομάδες πάνω σε μια δομημένη δραστηριότητα. Είναι ατομικά υπεύθυνοι για την εργασία τους, αλλά η εργασία αξιολογείται επίσης σε ομαδικό επίπεδο. Οι συνεταιριστικές ομάδες εργάζονται πρόσωπο με πρόσωπο και μαθαίνουν να λειτουργούν ως ομάδα. Σε μικρές ομάδες οι μαθητές μπορούν να μοιραστούν **τα δυνατά τους σημεία** καθώς και να βελτιώσουν κάποιες **αδυναμίες**. Αναπτύσσουν τις **διαπροσωπικές τους δεξιότητες**. Μαθαίνουν να ανταπεξέρχονται στη **σύγκρουση**. Όταν οι συνεργατικές ομάδες έχουν

ξεκάθαρους στόχους, συμμετέχουν σε μια σειρά από δραστηριότητες προκειμένου να βελτιώσουν το επίπεδο κατανόησης πάνω στο αντικείμενο που διερευνούν.

Τρεις παράμετροι κρίνονται απαραίτητες προκειμένου να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον κατάλληλο για συνεταιριστική μάθηση:

- Οι μαθητές έχουν την ανάγκη να αισθάνονται ασφαλείς ενώ παράλληλα αποζητούν την πρόκληση
- Οι ομάδες πρέπει να είναι αρκετά μικρές έτσι ώστε ο καθένας να μπορεί να συνεισφέρει
- Το αντικείμενο πάνω στο οποίο συνεργάζονται οι μαθητές πρέπει να είναι απολύτως σαφές.

Οι τεχνικές που παρουσιάστηκαν σκοπεύουν στο να κάνουν τους παραπάνω στόχους εφικτούς για τους δασκάλους.

Επίσης, στην συνεταιριστική μάθηση οι μικρές ομάδες παρέχουν ένα μέρος όπου:

- Οι εκπαιδευόμενοι έχουν ενεργό συμμετοχή
- Οι καθηγητές γίνονται ενίοτε μαθητές και οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν να διδάσκουν
- Υπάρχει σεβασμός απέναντι σε όλα τα μέλη
- Οι εργασίες και οι ερωτήσεις ενδιαφέρουν και κινητοποιούν τους μαθητές
- Η διαφορετικότητα αντιμετωπίζεται με χαρά και κάθε συνεισφορά ως προς αυτή την κατεύθυνση εκτιμάται
- Οι μαθητές αποκτούν προσόντα για την επίλυση συγκρούσεων όταν αυτές προκύπτουν
- Τα μέλη αντλούν από τις εμπειρίες και τις γνώσεις του παρελθόντος
- Οι στόχοι είναι σαφείς και αξιοποιούνται ως οδηγός
- Παρέχονται εργαλεία έρευνας όπως το διαδίκτυο
- Οι μαθητές επενδύουν στην εκπαίδευσή τους

Το παιδαγωγικό μοντέλο στην Πράξη

“Πιστεύω ότι είναι στην δική μας ευθύνη ως εκπαιδευτικοί όχι μόνο να προσφέρουμε τη χημεία αλλά επίσης να δίνουμε την δυνατότητα και να ενθαρρύνουμε τους μαθητές να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν»(Johnstone)

10 Κανόνες Εκπαίδευσης:

1. Εκείνο που μαθαίνεις καθορίζεται από εκείνα που ήδη γνωρίζεις και κατανοείς.
2. Το πώς μαθαίνεις καθορίζεται από τον τρόπο που έμαθες κάτι επιτυχώς στο παρελθόν.
3. Προκειμένου η γνώση να έχει σημασία πρέπει να συνδέεται με τις υπάρχουσες γνώσεις και δεξιότητες, καθώς επίσης να τις εμπλουτίζει και να τις επεκτείνει.
4. Η ποσότητα της ύλης προς επεξεργασία περιορίζεται από την διδακτική ώρα.
5. Η ανατροφοδότηση και καθυσύχασση είναι απαραίτητες για μια άνετη εκμάθηση ενώ η αξιολόγηση θα πρέπει να είναι επιεικής.
6. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι τύποι μάθησης και τα κίνητρα της μάθησης
7. Οι σπουδαστές θα πρέπει να εδραιώσουν τη μάθησή τους διερωτώμενοι τι συμβαίνει στη δική τους σκέψη.
8. Θα πρέπει να υπάρχει χώρος για την επίλυση προβλημάτων με την πληρέστερη έννοια του να ασκούν και να ενισχύουν την επικοινωνία και τα όσα τους ενώνουν .
9. Πρέπει να υπάρξει χώρος για δημιουργία, υπεράσπιση, δοκιμές και υποθέσεις.

10. Πρέπει να δοθεί η ευκαιρία για διδασκαλία (δεν μαθαίνεις στ’ αλήθεια μέχρι να διδάξεις)

1. Εκείνο που μαθαίνεις καθορίζεται από εκείνα που ήδη γνωρίζεις και κατανοείς.

Πρώτο βήμα–Εκείνα τα οποία οι μαθητές γνωρίζουν γύρω από τη θρησκεία / Αρχική συζήτηση για το τι είναι θρησκεία (όλη η τάξη παίρνει μέρος) (διάρκεια 1 ώρα)

2. Το πώς μαθαίνεις καθορίζεται από τον τρόπο που έμαθες κάτι επιτυχώς στο παρελθόν.

Δεύτερο Βήμα–Τι γνωρίζεις επειδή το έχεις μελετήσει (ρωτάμε την τάξη την εμπειρία της από το παρελθόν)

3. Προκειμένου η γνώση να έχει σημασία πρέπει να συνδέεται με τις υπάρχουσες γνώσεις και δεξιότητες, καθώς επίσης να τις εμπλουτίζει και να τις επεκτείνει.

Τρίτο Βήμα- Απάντηση ερωτήσεων: Το εκπαιδευτικό Μοντέλο παρέχει μια σειρά ερωτήσεων οι οποίες σχετίζονται με τη θρησκεία.

Η θεωρία αυτής της προσέγγισης είναι: Δεν είναι δυνατόν να διδάξεις θρησκευτικά χωρίς να «διατρέξεις» την φύση και το αφήγημα μιας συγκεκριμένης θρησκείας. Ο σκοπός του μοντέλου δεν είναι να προτείνει το «*πώς να μελετήσετε την ιστορία των θρησκευμάτων*» αλλά ο πειραματισμός γύρω από την μελέτη των θρησκειών και του αντίκτυπου της πολύ-θρησκευτικότητας.

Φύση και εννοιολογική διάσταση των **ερωτήσεων**: η συζήτηση θα πρέπει να οδηγήσει στην αποφυγή κάθε προβλήματος που σχετίζεται με τις εννοιολογικές εκφράσεις. Είναι σημαντικό για τα παιδιά ότι η γλώσσα τους μπορεί να είναι ειλικρινής και ανεπηρέαστη από τις δογματικές θέσεις άλλων (γονείς, άλλοι δάσκαλοι κλπ.).

Το Σκαθάρι στο κουτί του Wittgenstein's –Γνωστό επίσης και ως το επιχείρημα της **Ιδιωτικής Γλώσσας** το οποίο ομοιάζει κάπως με την Νευρο - επιστήμονα Μαίρη. Ο Wittgenstein's κατά τη διάρκεια των φιλοσοφικών του ερευνών **αμφισβήτησε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την ενδοσκόπηση και πως αυτή (η ενδοσκόπηση) «ενημερώνει» την γλώσσα που χρησιμοποιούμε προκειμένου να περιγράψουμε τις αισθήσεις.** Για τον πειραματισμό ο Wittgenstein μας ζητά να φανταστούμε μια ομάδα ατόμων, ο καθένας από τους οποίους έχει ένα κουτί που περιέχει κάτι το οποίο ονομάζεται «το σκαθάρι». Κανείς δεν επιτρέπεται να δει μέσα στο κουτί του άλλου. Ο καθένας καλείται να περιγράψει το σκαθάρι του αλλά κάθε πρόσωπο γνωρίζει μόνο το δικό του σκαθάρι. Επίσης, κάθε ένας τους μπορεί να μιλήσει μόνο για το δικό του σκαθάρι, σαν να υπήρχαν διαφορετικά αντικείμενα στο σκαθάρι του καθενός. Κατά συνέπεια ο Wittgenstein υποστηρίζει ότι οι περιγραφές που έπονται δεν μπορούν να αποτελέσουν μέρος του "γλωσσικού παιχνιδιού". Με την πάροδο του χρόνου, οι άνθρωποι θα μιλούσαν για το τι είναι στα κουτιά τους, αλλά η λέξη "σκαθάρι" απλά καταλήγει να σημαίνει "αυτό το πράγμα που βρίσκεται στο κουτί ενός ατόμου".

Γιατί αυτή η παράξενη σκέψη είναι ενοχλητική; Το νοητικό αυτό πείραμα δείχνει ότι το σκαθάρι είναι σας το μυαλό μας και δεν γνωρίζει ακριβώς τι συμβαίνει στο μυαλό κάποιου άλλου. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε με ακρίβεια όσα βιώνει κάποιος άλλος, ούτε και την μοναδικότητα της οπτικής του. Πρόκειται για ένα ζήτημα το οποίο άπτεται ιδιαιτέρως με το λεγόμενο σκληρό πρόβλημα της συνείδησης και το φαινόμενο του qualia.

4. Η ποσότητα του προς επεξεργασία υλικού περιορίζεται από την διδακτική ώρα.

Πρέπει να τονώσουμε τη συζήτηση μετά το τέλος της ώρας.

5. Η ανατροφοδότηση και καθυσύχαση είναι απαραίτητες για μια άνετη εκμάθηση ενώ η αξιολόγηση θα πρέπει να είναι επιεικής.

Η συζήτηση καθοδηγείται από τον δάσκαλο / δασκάλα και παίρνει το ρόλο του συντονιστή.

➤ **Τι**—Οι δάσκαλοι θα πρέπει να αναπτύξουν ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον το οποίο σχετίζεται και αντανακλά τις κοινωνικές, πολιτιστικές και γλωσσικές εμπειρίες των μαθητών τους. Δρουν ως καθοδηγητές, διαμεσολαβητές, σύμβουλοι, εκπαιδευτές και υποστηρικτές για τους μαθητές, συμβάλλοντας στην αποτελεσματική σύνδεση της πολιτιστικής τους γνώσης με τις εμπειρίες μάθησης που αποκτήθηκαν στην τάξη.

➤ **Γιατί**— Ο Ladson-Billing (1995) υποστηρίζει ότι το βασικό κριτήριο για την πολιτισμικά σχετική διδασκαλία είναι η καλλιέργεια και η υποστήριξη των ικανοτήτων τόσο στην οικιακή όσο και στην σχολική κουλτούρα. Οι δάσκαλοι οφείλουν να αξιοποιούν τις πολιτισμικές εμπειρίες που οι μαθητές φέρουν από το οικιακό τους περιβάλλον ως βάση πάνω στην οποία θα αναπτύξουν γνώσεις και δεξιότητες.

Το περιεχόμενο που μαθαίνεται με αυτό τον τρόπο είναι πιο σημαντικό για τους μαθητές και διευκολύνει την μεταφορά όσων μαθαίνονται στο σχολείο ως καταστάσεις πραγματικής ζωής. (Padron, Waxman & Rivera, 2002).

➤ Πώς:

Μαθαίνοντας για τις κουλτούρες των μαθητών

➤ Οι μαθητές να μοιράζονται αντικείμενα από το σπίτι που αντικατοπτρίζουν τον πολιτισμό τους

- Οι μαθητές να γράφουν για τις παραδόσεις που μοιράζονται οι οικογένειές τους
- Οι μαθητές να διερευνούν διάφορες πτυχές του πολιτισμού τους

Μεταβάλλοντας τις προσεγγίσεις διδασκαλίας για να δοθεί χώρος σε διαφορετικούς τρόπους μάθησης και γλωσσικής επάρκειας

- Ξεκινήστε συνεργατικές ομάδες διδασκαλίας (Padron, Waxman&Rivera, 2002)
- Ενθαρρύνετε τους μαθητές να συμμετάσχουν σε λέσχες βιβλίων ή φιλολογικούς κύκλους (Daniels, 2002)
- Ενθαρρύνετε ομάδες συζήτησης οι οποίες καθοδηγούνται από μαθητές
- Μιλήστε με τρόπους που ικανοποιούν τις ανάγκες κατανόησης και γλωσσικής ανάπτυξης των μαθητών. (Yeldin, 2004)

Χρησιμοποιήστε διάφορους πόρους στις κοινότητες των μαθητών

- Τα μέλη της κοινότητας να μιλούν σε μαθητές για διάφορα θέματα
- Ζητήστε από τα μέλη της κοινότητας να διδάξουν ένα μάθημα ή να κάνουν μια παρουσίαση (στον τομέα που ειδικεύονται) στους μαθητές
- Προσκαλέστε τους γονείς στην τάξη για να δείξουν στους μαθητές εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης ενός προβλήματος (π.χ., στα μαθηματικά: διάφορους τρόπους διαίρεσης αριθμών, ονομασία δεκαδικών, κ.λπ.)

6. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι τύποι μάθησης και τα κίνητρα της μάθησης

Οι δάσκαλοι θα πρέπει να διαθέτουν χρόνο προκειμένου να εξηγήσουν το λόγο που διεξάγουν αυτή τη συζήτηση.

7. Οι σπουδαστές θα πρέπει να εδραιώσουν τη μάθησή τους διερωτώμενοι τι συμβαίνει στη δική τους σκέψη.

Η μέθοδος στηρίζεται στις ερωτήσεις και για το λόγο αυτό οι δάσκαλοι οφείλουν να εξηγήσουν τι σημαίνουν οι ερωτήσεις στη φιλοσοφία.

8. Θα πρέπει να υπάρχει χώρος για την επίλυση προβλημάτων με την πληρέστερη έννοια του να ασκούν και να ενισχύουν την επικοινωνία και τα όσα τους ενώνουν .

Η Μέθοδος στηρίζεται στη ΈΡΕΥΝΑ, η οποία ορίζεται ως “αναζήτηση για την αλήθεια, την πληροφόρηση ή τη γνώση – αναζήτηση πληροφόρησης μέσω ερωτήσεων».

Ένα πλαίσιο για την έρευνα - Δυστυχώς, το παραδοσιακό εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει λειτουργήσει κατά τρόπο που αποθαρρύνει τη φυσική διερεύνηση. Οι μαθητές τείνουν να μην ρωτούν καθώς κινούνται μέσα στα καθορισμένα πλαίσια της βαθμολόγησης. Στα παραδοσιακά σχολεία, οι μαθητές μαθαίνουν να μην κάνουν πολλές ερωτήσεις, αλλά να ακούν και να επαναλαμβάνουν τις αναμενόμενες απαντήσεις.

9. Πρέπει να υπάρξει χώρος για δημιουργία, υπεράσπιση, δοκιμές και υποθέσεις.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης όλοι είναι ελεύθεροι να εκφράσουν την άποψή τους αλλά οι απόψεις αυτές οφείλουν να στηρίζονται σε Γεγονότα ή Βιογραφικές αφηγήσεις.

10. Πρέπει να δοθεί η ευκαιρία για διδασκαλία (δεν μαθαίνεις στ' αλήθεια μέχρι να διδάξεις).

Οι δάσκαλοι (θρησκευτικοί ή άλλοι) πρέπει να αισθάνονται ελεύθεροι να διδάξουν με τον δικό τους προσωπικό τρόπο.

Λίστα Ερωτημάτων προς συζήτηση (παράδειγμα):

- Θα μπορούσε ποτέ η επιστήμη να αντικαταστήσει τη θρησκεία; (Prof. Bruce Hood)
- Για ποιο λόγο οι επιστήμονες ενδιαφέρονται για τη θρησκεία; (Prof. Robert McCauley)
- Οι άνθρωποι τείνουν να γίνονται περισσότερο ή λιγότερο πιστοί όσο μεγαλώνουν; (Prof. Jacqueline Woolley)
- Αν οι άνθρωποι είναι ιδιαίτεροι και η γη είναι ο μόνος πλανήτης με ευφυή ζωή (τουλάχιστον τόσο ευφυή όσο οι άνθρωποι) τότε γιατί κάποιος να μπει στη διαδικασία να δημιουργήσει τον κόσμο; Γιατί να μπει στη διαδικασία να δημιουργήσει δισεκατομμύρια γαλαξίες και άπειρα αστέρια;
- Γιατί ένας τέλειος Θεός– Παντοδύναμος και Παντογνώστης – απαιτεί από εμάς να προσευχόμαστε σε Εκκλησίες και Τζαμιά;

Αξιοποιώντας μαζί τη μέθοδο

1. Συζητώντας για τη συνεισφορά σας

Έχοντας συζητήσει για τη μεθοδολογική προσέγγιση κατά τη διάρκεια της συνάντησης, η FVM πρόκειται να ζητήσει τη συνεισφορά σας προκειμένου να οριστικοποιήσει την τελική μορφή του Μοντέλου.

Δημιουργία μιας λίστας Ερωτήσεων Creating (10 ανά εταίρο).

2. Πειραματισμός της Μεθόδου με τους δασκάλους

Κατά τη διάρκεια της Φθινοπωρινής εκπαίδευσης των δασκάλων: Συνάντηση με τους δασκάλους προκειμένου να τους εξηγήσουμε την Μέθοδο.

3. Πειραματισμός της Μεθόδου στα σχολεία

- Παρουσιάζοντας το σκοπό της δραστηριότητας που αφορά στην Έρευνα Πεδίου
- Προτείνοντας μια λίστα ερωτήσεων
- Χωρίζοντας τους μαθητές σε μικρές ομάδες (5-6 ατόμων)
- Συζητώντας τις ερωτήσεις με τους μαθητές (3 ώρες) σε περισσότερες από μια συναντήσεις αν αυτό κρίνεται απαραίτητο
- Δημιουργώντας συνεργατικά τις απαντήσεις (2 hours)

4. Δημιουργώντας Video για τις Ερωτήσεις

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

LEARNING
INTERCULTURALITY
FROM RELIGION

(Ορισμένες από τις απαντήσεις πρέπει να παρουσιάζονται από ειδήμονες πάνω σε ζητήματα θρησκείας και φιλόσοφους. Η παρουσίαση των Ερωτήσεων δεν σημαίνει ότι παρέχουμε ενδεικτικές απαντήσεις)

Τα Video θα πρέπει να διαρκούν 5 λεπτά (το ανώτατο)

Θα ενσωματωθούν στην πλατφόρμα

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LIFE

Προτάσεις για τον Δάσκαλο - Πριν ξεκινήσετε μια συζήτηση για τη θρησκεία θα πρέπει να είστε βέβαιοι ότι κατά τη διάρκεια της συζήτησης θα τηρηθούν οι κατάλληλοι τρόποι διευθυνσιοδότησης. Γενικά, είναι μια καλή πρακτική να ρωτήσετε ποιο όνομα ή μορφή διευθύνσεων προτιμούν οι μαθητές για να καθορίσουν τη θρησκεία τους. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων στην τάξη, θα πρέπει να χρησιμοποιείται για να αναφέρεται στους μαθητές δια ονόματος όσο το δυνατόν περισσότερο. Η σωστή προφορά των ονομάτων είναι πολύ σημαντική, καθώς αποδεικνύει την πολιτιστική ευαισθητοποίηση και σεβασμό. Θυμηθείτε - εάν έχετε αμφιβολίες, επικοινωνήστε με τους μαθητές. Θα πρέπει να ενθαρρύνετε τη χρήση αποκλειστικής γλώσσας που αποφεύγει τους εθνοκεντρικούς τόνους.

Είναι πολύ σημαντικό να αποφευχθούν τυχόν αγένειες στην τάξη:

- Να θεσπιστούν σαφείς βασικοί κανόνες για την κατάλληλη συμπεριφορά στην τάξη για την προστασία από τον πολιτιστικό αποκλεισμό και την απάθεια.
- Να επικοινωνείτε λεκτικά και μη λεκτικά , έχοντας υψηλές προσδοκίες για την εμφάνιση αμοιβαίου σεβασμού προς όλους τους μαθητές.
- Να ενθαρρύνετε τους μαθητές μαθητών ώστε να διαπραγματευτούν έναν αποδεκτό "κώδικα συμπεριφοράς" και ένα σύνολο πειθαρχικών μέτρων για την ακατάλληλη συμπεριφορά στην τάξη.
- Να απαντήσετε άμεσα σε οποιαδήποτε συμπεριφορά (λεκτική ή μη λεκτική) που μπορεί να θεωρηθεί προκατειλημμένη, μεροληπτική ή διακριτική. Μην ανεχτείτε ρατσιστικά, σεξιστικά ή πολιτισμικά ευαίσθητα σχόλια από μαθητές.
- Αποφύγετε να αγνοήσετε ή να παραμελήσετε τις ανάγκες μεμονωμένων μαθητών. Για παράδειγμα, βεβαιωθείτε ότι δεν έχετε τη τάση να ευνοείτε μια ομάδα έναντι άλλης όταν απαντάνε σε ερωτήσεις.

- Αποφύγετε τα στερεότυπα και τις προκαταρκτικές υποθέσεις στις διδακτικές σας πρακτικές και το περιεχόμενο των συζητήσεων.

- Όταν παρουσιάζετε πληροφορίες σχετικά άτομα ή ομάδες μειονοτήτων με πολιτισμικές και γλωσσικές διαφορές, αναφέρετε σαφώς δημοσιευμένα βιβλία και ερευνητικά ευρήματα, αντί να εκφράσετε την προσωπική σας γνώμη. Παρομοίως, ενθαρρύνετε τους μαθητές να αντλούν από διαφορετικές πηγές δεδομένων / στοιχεία για να αναπτύξουν τα επιχειρήματά τους και τις κριτικές τους.

Είναι επίσης πολύ σημαντικό να ενθαρρύνεται η ανοικτή και αποκλειστική συζήτηση μέσα στην τάξη:

- Προτρέψτε τους μαθητές να κάνουν ερωτήσεις χρησιμοποιώντας δηλώσεις ανοιχτού τύπου, όπως "Θα ήθελε κάποιος να μοιραστεί μια διαφορετική άποψη ή προοπτική;"

- Αποφύγετε να στοχοποιείτε μαθητή ή να τον βάζετε στο μάτι , ιδιαίτερα όταν συζητούνται πολιτιστικά ή προσωπικά ευαίσθητα θέματα. Για παράδειγμα, ένας μαθητής μπορεί να αισθανθεί πιεσμένος αν του ζητηθεί να μιλήσει εκ μέρους του λαού του για τη κουλτούρα του κ.λ.π

- Προωθήστε την υπεκφυγή όταν συζητάτε αμφιλεγόμενα θέματα. Για παράδειγμα, φροντίστε οι μαθητές να εκφράζουν εκ περιτροπής τις απόψεις τους ενώ ταυτόχρονα ακούν (και πραγματικά εξετάζουν) τις απόψεις των άλλων

- Ζητήστε από τους μαθητές με ποιόν τρόπο προτιμούν να μάθουν και, όπου είναι δυνατόν, εξετάστε πώς θα μπορούσατε να προσαρμόσετε τις διδακτικές και μαθησιακές σας δραστηριότητες αναλόγως.

Παραπομπές και περαιτέρω πηγές

Banks, J. A. (1994) *Multi-ethnic Education: Theory and Practice*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

Bromley, K. D. (1998). *Language art: Exploring connections*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon

Garcia, E. (1994). *Understanding and meeting the challenge of student cultural diversity*. Boston: Houghton Mifflin.

Gollnick, D. M., & Chinn, P. C. (2001). *Multicultural Education in a Pluralistic Society*. New York: Prentice Hall.

Westwood, M. J., Mak, A. S., Barker, M., & Ishiyama, I. (2000). *Group procedures and applications for developing sociocultural competencies among immigrants*. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22(4), 317-330.

Wlodkowski, R. J., & Ginsberg, M. B. (1995). *A framework for culturally responsive teaching*, *Educational Leadership*, 53(1), 17-21.

Woods, P. R., Barker, M. C., & Daly, A. (2004). *Teaching intercultural skills in the multicultural classroom*. Paper presented at the 4th Annual International Conference on Business, Honolulu, June 21-24.

Πώς να χρησιμοποιήσετε τις ερωτήσεις - Μέρος Α: Δημιουργώντας τη συζήτηση

Είναι πολύ σημαντικό να αποφασιστεί ο σκοπός της συζήτησης και να επιλεγούν οι ερωτήσεις. Στη συνέχεια ξεκινήστε με σαφή σχεδιασμό ενός ή περισσότερων μαθησιακών στόχων που πρέπει να επιτευχθούν μέσω της συζήτησης, εξηγώντας γιατί το κάνουμε! Ο δάσκαλος είναι διαμεσολαβητής και πρέπει να εξασφαλίσει ότι η συζήτηση θα οικοδομηθεί γύρω από τα κατάλληλα θέματα. Είναι πολύ σημαντικό να διασφαλίσουμε ότι η «απάντηση» στην ερώτηση είναι κάτι που απαιτεί μια περίπλοκη απάντηση.

Μέρος Β: Διεξαγωγή της συζήτησης

Αναπτύξτε μερικές δευτερεύουσες ερωτήσεις ή δηλώσεις που προκαλούν σκέψη, οι οποίες θα βοηθήσουν

τη συζήτηση στη διεξαγωγή της.

Η σκέψη του δασκάλου θα πρέπει να πάει μπροστά σε ζητήματα ή θέματα που πρέπει να τεθούν, εφόσον η απάντηση θα πρέπει να είναι διεξοδική.

Εξετάστε τις βασικές πληροφορίες: παρόλο που ο δάσκαλος δεν θα παρέχει απευθείας πληροφορίες στους μαθητές (αυτός είναι ο σκοπός της συζήτησης), ως δάσκαλος / διευκολυντής, θα πρέπει να γνωρίζει διεξοδικά το θέμα.

Εξετάστε τις προηγούμενες ιδέες των μαθητών και αποφασίστε μαζί τους τι πρέπει να γνωρίζουν πριν μπορέσουν να συμμετάσχουν σε μια συζήτηση. Όσο περισσότεροι μαθητές γνωρίζουν το θέμα, τόσο περισσότερο βάθος θα έχει η συζήτησή τους. Αν οι μαθητές δεν έχουν επαρκείς γνώσεις σχετικά με το θέμα, η συνεδρία μπορεί να καταλήξει να είναι μια καθοδηγούμενη από δάσκαλο έκθεση.

Η προσέγγιση στη συζήτηση **πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο αυθόρμητη και συναισθηματική**. Έτσι, ο δάσκαλος μπορεί να αποφασίσει να αναπτύξει τη συζήτηση χωρίς να ζητήσει από τους μαθητές να έχουν προετοιμάσει πληροφορίες από πριν. Στο τέλος της συζήτησης προτείνεται στο δάσκαλο να δημιουργήσει ένα **κατάλογο θεμάτων** και να ζητήσει από τους μαθητές να εμβαθύνουν τις γνώσεις τους μέσα από την αναζήτηση και διερεύνηση πληροφοριών. Προκειμένου να καταστήσει τον πολιτισμό της θρησκείας και την αμοιβαία κατανόηση ισχυρότερη, ο δάσκαλος μπορεί να καλέσει τους μαθητές να διευρύνουν τη συζήτηση στο πλαίσιο των συμμαθητών τους και μπορούν να αποφασίσουν να προσκαλέσουν μερικούς γονείς στην τάξη για να ανοίξουν μια συζήτηση προς το οικογενειακό περιβάλλον. Στο τέλος της δραστηριότητας είναι πολύ σημαντικό να καταγράψετε τη συζήτηση και να μοιραστείτε τα αποτελέσματα με τους μαθητές ζητώντας τους να «εγκρίνουν» τα πρακτικά.

Περαιτέρω δραστηριότητες

Ο δάσκαλος θα πρέπει:

- Να θέσει στους μαθητές ένα μινι-ερευνητικό πρόγραμμα μετά από τη συζήτηση, να τους ζητήσει να διαβάσουν κάποιο υλικό ερεθίσματος (για παράδειγμα ένα άρθρο περιοδικού ή εφημερίδες) ή να παρακολουθήσουν ένα βίντεο.

- να εξηγήσει με σαφήνεια τα μαθησιακά αποτελέσματα για τη συζήτηση, έτσι ώστε οι μαθητές να γνωρίζουν το σκοπό του. Στη συνέχεια, θα είναι πιο πιθανό να παραμείνουν επικεντρωμένοι στις βασικές δεξιότητες και γνώσεις και πώς να τις εφαρμόσουν.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Πνευματικότητα

1. Μερικοί άνθρωποι δηλώνουν ότι είναι "πνευματικά" όντα αλλά ταυτόχρονα επιβεβαιώνουν ότι δεν είναι πιστοί σε κανέναν θεό.

- Καθορίστε τι νομίζετε ότι είναι η έννοια του να είναι κάποιος "πνευματικό όν"
- Καθορίστε την πνευματικότητα στη θρησκεία σας (αν βρίσκετε σε κάποια)

2. Πολλοί σημαντικοί στοχαστές, επιστήμονες και φιλόσοφοι δηλώνουν ότι είναι θρησκευόμενοι άνθρωποι.

- Σκεφτείτε μερικούς από αυτούς και Καθορίστε με ποόν τρόπο η πνευματικότητα τους επηρέασε τον τρόπο σκέψης τους.
- Καθορίστε και παρουσιάστε τις προσωπικές σας σκέψεις για το πώς η πνευματικότητα καθορίζει και επηρεάζει την προσωπική σας ζωή.

3. Πολλοί άνθρωποι που ζουν σε διαφορετικά θρησκευτικά πλαίσια δηλώνουν ότι δεν έχουν κάποιες μορφές πνευματικότητας.

- Καθορίστε ποια είναι αυτή η φιλοσοφική κατάσταση και αν κατά τη γνώμη σας είναι δυνατόν να μην έχετε κάποια πνευματική αίσθηση.
- Εάν επιβεβαιώνετε ότι είστε "ένας όχι πνευματικός" άνθρωπος, ορίστε την προσωπική σας κατάσταση.

Για τους νεότερους μαθητές:

- Καθορίστε τι είναι η πνευματικότητα.
- Περιγράψτε τι γνωρίζετε σχετικά με την έννοια της πνευματικότητας στη θρησκεία σας.

Ιστορία και Οργάνωση των θρησκειών

4. Σε όλο το πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο, οι θρησκείες συνδέονται στενά με την εξέλιξη της ιστορικής διαδικασίας

- Ορίστε και συζητήστε πώς η δημιουργία της πραγματικής σας κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης καθορίζεται ιστορικά από την επιρροή των θρησκειών.
- Εάν η θρησκεία σας δεν είναι η πιο πρακτική στη χώρα όπου ζείτε καθορίστε την ιστορική σημασία της παρουσίας της θρησκείας σας και της διαδικασίας που οδηγεί στην πραγματική κατάσταση.

5. Η διαδικασία δημιουργίας μιας θρησκευτικής αίσθησης επηρεάζεται από την παρουσία θρησκευτικών θεσμών (εκκλησιών, αιρέσεων, λαών και άλλων)

- Περιγράψτε τους Θεσμούς αυτούς στη χώρα σας.
- Είστε σε άμεση επαφή με μερικούς από αυτούς; Ορίστε την εμπειρία σας και την εντύπωση που έχετε σχετικά με τους Θεσμούς και τις ενέργειές τους.

6. Γενικά, μια θρησκεία ορίζεται από τα ακόλουθα στοιχεία:

ο Πεποιθήσεις (για να είναι κάποιος σίγουρος για τις υπάρξεις της θρησκείας που δηλώνεται) ο Τελετουργίες (επίσημες τελετές)

.ο Εκκλησία (δημόσια θρησκευτική λατρεία).

- Καθορίστε τις τρεις πτυχές της εμπειρίας σας (ακόμα κι αν δεν είστε πιστός).
- Καθορίστε με ποιόν τρόπο η θρησκεία στην οποία πιστεύετε ή πιστεύατε είναι οργανωμένη στη χώρα σας
- Καθορίστε πώς ήταν τα παραδοσιακά θρησκευτικά τελετουργικά που ασκείτε ή ασκούσατε με την οικογένειά σας όταν ήσαστε παιδί (αν υπάρχει κάτι σχετικό) ή τι ακούγατε από τους φίλους σας.

Για τους νεότερους μαθητές:

- Καθορίστε τι είναι μια Εκκλησία
- Περιγράψτε τι γνωρίζετε σχετικά με την οργάνωση της Εκκλησίας στη θρησκεία σας

Πρακτικές στη Θρησκεία

Η θρησκευτική πρακτική είναι μια συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετές που απευθύνονται στη δημιουργία της αίσθησης της ειρήνης του μυαλού ή στο να αποκτηθεί μια ανάπαυση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι θρησκευτικές πρακτικές συνδέονται με τη βία και τα ακραία συναισθήματα. Στο παρελθόν και εν μέρει σε μερικές κοινωνίες, ακόμη και σήμερα οι άνθρωποι πιστεύουν σε προγονικά πνεύματα ή ασχολούνται με τον ζωισμό πιστεύοντας ότι η φύση επηρεάζεται από μια πνευματική δύναμη. Άλλες θρησκείες πιστεύουν σε ένα μόνο Θεό (μονοθεϊσμός), άλλοι είναι πολυθεϊστικοί (Ινδουισμός) και άλλοι σχετίζονται με την μη υλική ουσία της ζωής (Βουδισμός). Όλες αυτές οι θρησκευτικές εκφράσεις είναι επαφή με κάποιες συγκεκριμένες πρακτικές και τελετουργίες.

- Ποιες είναι οι κύριες πρακτικές στη θρησκεία σας; Εξηγήστε τι αισθάνεστε όταν συμμετέχετε σε τελετουργίες.
- Εξηγήστε και καθορίστε τη διαδικασία τελετουργιών που συνοδεύουν τη ζωή ενός ανθρώπου μέσα στη θρησκεία σας, ειδικότερα: την εκκίνηση, τη θρησκευτική εκπαίδευση, τους γάμους και τα συνενώσεις, το θάνατο,
- Εξηγήστε εάν, κατά τη γνώμη σας, υπάρχουν τελετουργίες που θεωρείτε ότι συνδέονται με την παλιά παράδοση αλλά όχι πολύ ρεαλιστικές στη σύγχρονη εποχή και εξηγήστε γιατί;
- Κάποιες τελετουργίες επιβλήθηκαν από τους νέους κατακτητές και κάποτε οι ντόπιοι πληθυσμοί διατήρησαν μερικές αρχαίες παραδόσεις, αναμειγνύοντάς τις με τις νέες επιβληθείσες θρησκείες. Αυτό το φαινόμενο είναι γνωστό ως "συν-κριτισμός". Γνωρίζετε κάποια παραδείγματα αυτής της διαδικασίας; Μελετήστε και ερευνήστε μερικές περιπτώσεις και συζητήστε τις με τους συμμαθητές σας.

Για τους νεότερους μαθητές:

- Καθορίστε ποια είναι η τελετή που σας αρέσει περισσότερο και γιατί
- Γνωρίζεις κάτι για την προέλευση της θρησκείας σου; Συζητήστε με τους συμμαθητές.

Θεολογία

Η θεολογία είναι η μελέτη της θρησκευτικής πίστης, της πρακτικής και της εμπειρίας. ειδικά τη μελέτη του Θεού και της σχέσης του Θεού με τον κόσμο. Η θεολογία είναι η φιλοσοφικά προσανατολισμένη πειθαρχία της θρησκευτικής σκέψης και της απολογητικής που παραδοσιακά

περιορίζεται, λόγω της προέλευσης και της μορφής της στον Χριστιανισμό, αλλά μπορεί επίσης να συμπεριλάβει, λόγω των θεμάτων της, και άλλες θρησκείες, συμπεριλαμβανομένων ιδίως του Ισλάμ και του Ιουδαϊσμού. Τα θεολογικά θέματα περιλαμβάνουν τον Θεό, την ανθρωπότητα, τον κόσμο, τη σωτηρία και την εσχατολογία (μελέτη των τελευταίων χρόνων).

Το αντικείμενο της πειθαρχίας αντιμετωπίζεται σε διάφορα άλλα άρθρα. Για μια έρευνα συστηματικών ερμηνειών του θεϊκού ή του ιερού, δείτε τον αγνωστικισμό. αθεϊσμός; Θεϊσμό ; δυαδική υπόσταση; μονοθεϊσμός; φυσιολατρεία; πανθεϊσμός; πολυθεϊσμός; θεϊσμός; και τοτεμισμός. Για μια επισκόπηση σημαντικών θεολογικών ανησυχιών μέσα σε συγκεκριμένες θρησκείες, βλέπε τη θεωρία και το δόγμα. (Britannica.com)

- Με ποιόν τρόπο είμαστε σαν τον Θεό και με ποιόν τρόπο διαφορετικοί από τον Θεό;
- Ποιος έγραψε τα Ιερά Κείμενα (Κοράνι, Βίβλος και άλλα) και γιατί είναι σημαντικό (ή όχι) να μάθει κανείς τι λένε;
- Πώς μπορούμε να γνωρίζουμε αν τα Ιερά Κείμενα είναι αληθή ή όχι;
- Σε πολλά θρησκευτικά κείμενα οι Θεοί τιμωρούν τους ανθρώπους σε περίπτωση μη σεβασμού των κανόνων, αλλά όλες οι θρησκείες (ή τουλάχιστον οι περισσότερες από αυτές) επιβεβαιώνουν ότι οι Θεοί αγαπούν τα ανθρώπινα όντα, τότε γιατί η τιμωρία (στο τέλος της ζωής ή κατά τη διάρκεια αυτής) είναι παρούσα;
- Πολλές θρησκείες διαβεβαιώνουν ότι για τους σωστούς ανθρώπους την καλή και αιώνια ζωή μετά την ανθρώπινη ζωή. Συζητήστε το συναίσθημά σας και παρουσιάστε ποια είναι η πίστη σας.
- Γιατί θέλει ο Θεός να λατρεύουμε; Πώς λατρεύουμε τους Θεούς;

- Αν ο Θεός ξέρει τι σκέφτομαι και ποιες είναι οι ανάγκες μου, γιατί πρέπει να προσεύχομαι για αυτές;
- Σε πολλές θρησκείες ο Θεός περιμένει από εμάς να συγχωρούμε όλους όσους μας βλάπτουν; Γιατί; σε άλλες θρησκείες ο Θεός θέλει από μας να αντιδρούμε και να τιμωρούμε όποιους δεν σέβεται τους κανόνες. Γιατί; Συζητήστε με τους συμμαθητές σας τις απόψεις και τα συναισθήματά σας.

Για τους νεότερους μαθητές:

- Είναι σημαντικό για εσάς να είστε θρησκευόμενος;
- Πώς νομίζετε ότι ο Θεός σας βοηθά στην καθημερινή σας ζωή;

Βιβλιογραφικές Παραπομπές

Dewey, John

Classic Reading:

Dewey, J. (1916). *Democracy and education*. New York, NY: MacMillan & Co. This is Dewey's seminal work on education that spawned the progressive movement in the US.

Dewey, J. (1933) *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: D. C. Heath.

This is an exploration of thinking and learning processes: Dewey's concern with experience, interaction and reflection is thoroughly explored, along with his worries about linear models of thinking.

Dewey, J. (1938) *Art as Experience*. New York: MacMillan.

This is Dewey's most comprehensive (and final) work on education.

Johnson, J.R. (2003) *Dewey and Vygotsky: A comparison of their views on social constructivism in education*. Dissertation abstracts international, section A: The humanities and social sciences. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. Abstract no: DA3088475.

This study compares the thoughts of Vygotsky and Dewey on social constructivism and educational reform.

Hung, D.W.L. *Metaphorical ideas as mediating artifacts for the social construction of knowledge: Implications from the writings of Dewey and Vygotsky*. International journal of instructional media 29(2), 197-215.

This study focuses on the power of metaphorical ideas for the internalization of concepts and the social construction of knowledge as outlined by Dewey and Vygotsky.

Vanderstraeten, R. (2002) *Dewey's transactional constructivism*. Journal of Philosophy of Education 36(2), 233-247.

In this study, the author argues that Dewey's work anticipates much of what is important about constructivist epistemology and constructivist pedagogy.

Bandura, Albert

Classic Reading:

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood, NJ: Prentice Hall.

Seminal research on the effect of modeling on learners' cognitive and social development; his work presents a strong case for the social nature on individual social and cognitive development.

Bandura, A., Ross, D., and Ross, S.A. *Transmission of aggression through imitation of aggressive models*. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63, 575-582

Bartlett, Frederic C.

Bartlett, F.C. *Social constructiveness*. *British Journal of Psychology*, 18, 388-390.

Bartlett outlines the various social factors within the group which tend to modify and elaborate imported customs and to evolve new forms. Constructive-ness proceeds largely through a general trend of development, which may not be fully realized by any member of the group. (PsychINFO Database Record ©2004 APA, all rights reserved)

Bruner, Jerome S.

Bruner, J.S. (1960). *The Process of Education*. Boston: Harvard University Press

Bruner, J.S. (1964). *Toward a theory of instruction*. Boston: Harvard University Press.

The author describes both how children learn and how they can best be helped to learn and reach their full potential. Bruner advocates using comparison in classroom activities to enhance critical thinking. He also laid out steps for scaffolding.

Bruner, J.S., (1971). *The process of education revisited*. *Phi delta kappan*. 53, 1, 18-21

By the time of this publication, Bruner had revised many of his original beliefs about cognition in education.

Clancey, William J.

Clancey, W.J. (1997) *Situated cognition: On human knowledge and computer representations*. Boston: Cambridge University Press.

Cognition is viewed not just in terms of high-level “expertise”, but in terms of the ability to find one’s way around the world, to learn new ways of seeing things, and to coordinate activity. This approach is called “situated cognition.”

Eisner, Eliot W.

Eisner, E.W., & Peshkin, A. (1990) *Qualitative inquiry in education: The continuing debate*. New York: Teachers College Press.

Eisner, E.W. (1991) *The enlightened eye: qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. New York: Macmillan.

Eisner, E.W. (1994a) *The educational imagination: On the design and evaluation of school programs*. 3rd ed. New York: Macmillan.

This is a curriculum development book from one of the most prominent figures in the field. It is designed to help readers understand the major approaches to curriculum planning and the formation of educational goals.

Eisner, E.W. (1994b) *Cognition and curriculum reconsidered*. 2nd ed. New York: Teachers College Press.

Cognition and Curriculum became a seminal book which was essential reading for students of education over the last decade. Eisner has now revised his classic work. The result is *Cognition and Curriculum Reconsidered*, a substantially revised edition that adds two new chapters, including a critique of the reform efforts of the intervening years. © Amazon.com

Montessori, Maria (1870-1952)

Montessori, M. (1916). *The Montessori Method*. New York: Schocken Books.

Piaget, Jean

Piaget, J. (1926). *The language and thought of the child*. New York: Harcourt Brace.

Rogoff, Barbara

Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in thinking: Cognitive development in social context*. New York: Oxford University Press.

Vygotsky, Lev

Vygotsky, L. (1926). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Widmaier, W. W.

Widmaier, W.W. (2004) *Theory as a factor and the theorist as an actor: The 'pragmatist constructivist' – lessons of John Dewey and John Kenneth Galbraith*. *International Studies Review*, 6(3), 427-446.

This article is a comparison of the arguments of John Dewey and John Kenneth Galbraith.